

P R O G R A M
SOCIJALDEMOKRATSKE PARTIJE
BOSNE I HERCEGOVINE

Sarajevo, maj 2001. godine

**I - KONKRETNO-HISTORIJSKI KONTEKST
PROGRAMSKE POLITIKE SDPBIH**

II - TEMELJNE VRIJEDNOSTI SOCIJALDEMOKRATIJE

- Prirodna i ljudska prava
- Razvoj demokratije – uvjet slobodnog društva
- Za industrijsku demokraciju i demokratsku kontrolu moci
- Humanizam društva i socijalna država

**III - SOCIJALNA OSNOVA, TEORIJSKO IZVORIŠTE I
NACELA ODNOSA UNUTAR SDPBIH**

IV – RAZVOJ BOSANSKOHERCEGOVACKOG DRUŠTVA KAO CIVILNOG DRUŠTVA

- Ljudska prava i slobode kao temelj našeg projekta razvoja bosanskohercegovačkog društva
- Nacionalni odnosi – prava i slobode
- Za slobodu vjere i jednakost vjerskih zajednica

**V – DRŽAVNO-POLITICKO USTROJSTVO
BOSNE I HERCEGOVINE**

- Bosna i Hercegovina kao suverena, nezavisna i demokratska država
- Za parlamentarnu demokraciju
- Razvoj lokalne demokracije
- Pravna država

VI - BOSNA I HERCEGOVINA INTEGRISANA U EVROPU

VII – TRANZICIJA EKONOMSKIH ODNOSA

- Za otvorenu tržišnu privredu
- Strategija razvoja
- Reforme ekonomskog sistema
  - ❖ Fiskalni sistem
  - ❖ Bankarski sistem
  - ❖ Finansijski i obracunski sistem
  - ❖ Javna potrošnja
  - ❖ Privatizacija
- Politika zapošljavanja
- Stambena politika
- Selo i poljoprivreda

**VIII – OBRAZOVANJE, NAUKA I KULTURA –
BITNE KOMPONENTE RAZVOJA**

- Za viši kvalitet obrazovanja
- Znanje iznad svega
- Kultura i kvalitet života
- Za sport koji oplemenjuje ljude

IX – SOCIJALNA STRATEGIJA I SOCIJALNA POLITIKA

- Sigurnost radnika
- Zdravlje za sve

- Stari ljudi i invalid
- Penzije i invalidsko osiguranje
- Zaštita nezaposlenih
- Borci i invalidi rata
- Izbjegllice i raseljena lica
- Zdrava porodica

X - EKOLOGIJA – FAKTOR RAZVOJA

**XI - METODE I NACINI BORBE ZA OSTVARIVANJE
PROGRAMSKE POLITIKE SDPBIH**

U V O D

Više od devet decenija je duga tradicija socijalističke, komunističke i socijaldemokratske ideje i prakse na tlu Bosne i Hercegovine. Svoj program i politiku u novim historijskim uvjetima, Socijaldemokratska partija upravo temelji na bogatom iskustvu i pozitivnim dostignućima borbe radničkog pokreta i lijevo orijentiranih političkih partija, kako u Bosni i Hercegovini i bivšoj Jugoslaviji, tako i u Evropi.

Socijaldemokratska partija BiH se posebno smatra baštinikom NOB-e i herojskog otpora fašizmu, a kasnije i staljinizmu, koji je inspirirala, organizirala i vodila Komunistička partija Jugoslavije sa Titom na celu. Naš narodnooslobodilački pokret bio je nosilac najjače i najaktivnije slobodarske i antifašističke borbe u okupiranoj Evropi u Drugom svjetskom ratu. On je oslobodio prostore južnoslavenskih naroda od nacifašizma i dao značajan doprinos pobjedi antifašističke koalicije u svjetskim razmjerama. Rezultirao je historijskim odlukama ZAVNOBiH-a i AVNOJ-a. Tim odlukama Bosna i Hercegovina obnavlja kontinuitet svoje državnosti i postaje ravnopravna federalna republika unutar jugoslovenske države. Socijaldemokratska partija Bosne i Hercegovine poštuje i neporecive zasluge J.B.Tita, koji je, uvažavajući historijsku posebnost Bosne i Hercegovine, dao presudan doprinos konstituiranju Bosne i Hercegovine kao posebne federalne republike i na uspostavljanju ravnopravnosti njenih naroda.

Komunistička partija, odnosno Savez komunista Bosne i Hercegovine će se 1989. godine transformirati u SKBiH-SDP, a kasnije u Socijalističku, odnosno Socijaldemokratsku partiju. SKBiH-SDP je krajem 80-tih godina napravio povijesni iskorak prema višestranačkoj demokratiji, do kraja se oslobodivši krutih principa totalitarne vladajuće partije. On je najzaslužniji za organizaciju prvih višestranačkih izbora, koji su bili demokratski i fer. Tome su, kao partija socijaldemokratske provincije, svoj doprinos dali i Reformisti, koji su se, tokom agresije na Bosnu i Hercegovinu, transformisali u UBSD-e, a kasnije u Socijaldemokrate.

Nakon višestranačkih izbora, socijaldemokrati BiH su, zajedno sa drugim demokratskim snagama, uporno ukazivali na svu pogubnost politike vodećih jednonacionalnih stranaka, na raspirivanje nacionalne mržnje, na teritorijalne pretenzije susjednih jugoslavenskih republika, te na mogućnost agresije na Bosnu i Hercegovinu.

U vrijeme raspada bivše Jugoslavije, opredjeljujući se bezrezervno za nezavisnost i samostalnost Bosne i Hercegovine, socijaldemokrati su pozvali svoje članstvo, simpatizere i građane Bosne i Hercegovine da izadu na referendum 1992. godine i glasaju za suverenu i cjelovitu Bosnu i Hercegovinu, čime su značajno doprinijeli stvaranju preduvjeta za osamostaljivanje Republike Bosne i Hercegovine kao nezavisne države i njeno međunarodno priznanje.

U vrijeme agresije na Bosnu i Hercegovinu socijaldemokrati naše zemlje su se uključili u odbranu suverenosti i cjelovitosti Bosne i Hercegovine, postavši vrlo značajnim dijelom snaga otpora agresiji, bilo u sastavu vojnih formacija, radne obaveze ili civilne zaštite. Socijaldemokrati su se iskazali kao neodvojiv dio državotvornih snaga BiH.

SDP BiH, kao najbrojniji dio socijaldemokratskih snaga u BiH, u teškim ratnim uvjetima, 27. decembra 1992. godine održala je i Prvi kongres SDP BiH, na kome je usvojeno novo-staro ime partije, iskazana dosljedna orijentacija ka konceptu moderne evropske socijaldemokratije koja baštini sve pozitivne tekovine prethodnog, gotovo stoljetnog perioda.

Ujedinjenje SDP BiH i UBSD-a – Socijaldemokrata BiH, u aprilu 1999. godine je osnažilo najvažnije socijaldemokratske snage u Bosni i Hercegovini i otvorilo nove mogućnosti i perspektive za snažniji uticaj ove političke opcije.

Prijem Socijaldemokratske partije Bosne i Hercegovine u Socijalističku internacionalu 1999. godine je značajno uticala i na međunarodnu afirmaciju moderne bosanskohercegovačke ljevice. Istovremeno su Forum žena i Forum mladih SDP BiH postali punopravni članovi odgovarajućih asocijacija Socijalističke internacionale.

I – KONKRETNO-HISTORIJSKI KONTEKST PROGRAMSKE POLITIKE SDPBIH

Period nakon potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma o BiH karakterizira konstantno pogoršanje ekonomske, socijalne i političke situacije u Bosni i Hercegovini. Nije bilo pomaka ni na jednom nivou društvenog života. Ostale su i dalje opasnosti od etnicke podjele BiH. Iako je Bosna i Hercegovina, ali i entiteti - Federacija BiH i Republika Srpska primili značajna inostrana sredstva kao donaciju (oko 5 milijardi USA \$ za proteklih 5 godina), to uopće nije dovelo do očekivanog privrednog rasta. Neostvarivanje

Dejtonskog mirovnog sporazuma odgodilo je prijem Bosne i Hercegovine u Vijeće Evrope.

U Bosni i Hercegovini nije gotovo ništa učinjeno na stvaranju jedinstvenog ekonomskog prostora i tržišno orijentiranom ekonomskom razvoju. Nisu stvoreni preduslovi za privlačenje stranog kapitala bez koga nema razvoja. U tom smislu, neizgrađeno je zakonodavstvo primjereno tržišnim principima razvoja, nije postojala strategija tehničko-tehnološkog ekonomskog razvoja zemlje, tržište je etnički podijeljeno i nisu zaštićene granice Bosne i Hercegovine.

Iako je obnovljeno tek oko 20% privrednih kapaciteta, neshvatljivo je da je privreda izložena visokom fiskalnom pritisku na godišnji društveni proizvod, da je bankarski sistem potpuno neprimjeren i neprilagodan uvjetima tržišnog privređivanja, da neadekvatan finansijski i obračunski sistem generira spekulativne poslove i korupciju, da je neprihvatljivo visoka javna potrošnja i da je neracionalno i nanamjensko trošenje sredstava budžeta na svim nivoima.

Takvo ekonomsko stanje rezultiralo je drastičnim porastom nezaposlenosti i odlazak iz Bosne i Hercegovine mladih i visokoobrazovanih kadrova i udaljavanje od evropskih integracija i izgradnje ekonomskih odnosa koji imaju za posljedicu smanjenje priliva donatorskog novca i zaobilaženje BiH od stranih, direktnih investicija.

Godišnja trgovinska razmjena između entiteta jedva dostiže oko 25 miliona KM. Ekonomska politika je bila pod uticajem interesnih i nacionalističkih grupa. Administrativne procedure su spriječavale razvoj novog biznisa, velik je bio uticaj države na neprivatizirana preduzeća i dr. Dosadašnji proces privatizacije je bio povezan sa prevarama i pljackom društvene imovine. Vršilo se vještacko umanjivanje vrijednosti imovine preduzeća kako bi se ona pojeftinila i u bescijenje otkupila. Certifikati i vaučeri, koje su dobili građani do kraja su obezvrijeđeni.

Bosanskohercegovačko društvo je zahvaćeno korupcijom. Svi pokušaji suzbijanja korupcije, mita i kriminala, ostali su bezuspješni zbog direktne sprege pojedinaca iz nacionalističke vlasti sa ekonomskom mafijom.

Socijaldemokratska partija Bosne i Hercegovine usvaja svoju programsku politiku u teškim socijalno-ekonomskim prilikama, dodatno opterećenim posljedicama rata i nacionalnim polarizacijama. Ratne strahote i borba za goli život, uz vladajući politički haos, zamaglile su uzročno-posljedičnu vezu između režima nacionalnih stranaka i rata koji je harao Bosnom i Hercegovinom, zakocile razvoj političke svijesti o mogućnosti da se Bosna i Hercegovina konstituiraju kao demokratska država. Naslijede ili novi aktivitet nacionalističke desnice sužava prostor za prihvatanje socijaldemokratskih ideja.

Opredjeljeni za očuvanje i razvoj države Bosne i Hercegovine kao suverene, nezavisne i demokratske države, zasnovane na vladavini prava, poštivanju ljudskih prava i sloboda, tržišnoj privredi i socijalnoj pravdi; polazeci od kriterija za priključenje BiH Vijeću Evrope; ostvarivanju ravnopravnosti građana i konstitutivnih naroda BiH na cijeloj njenoj teritoriji; imajući u vidu kritičnu ekonomsku, socijalnu i političku situaciju u BiH; potvrđujući svoju opredjeljenost za promjene, Socijaldemokratska partija BiH je inicirala konstituiranje Demokratske alijanse za promjene. Sa Alijansom po prvi put od 1990. godine nacionalističke partije nemaju većinu u zakonodavnim organima vlasti, Socijaldemokratska partija, zajedno sa drugim demokratskim partijama, postigla je većinu u zakonodavnim organima i formirala izvršnu vlast.

Unutar takvih konkretno-političkih prilika u BiH, Socijaldemokratska partija donosi svoj program, ubijedena da on može biti motiv i podsticaj jačanju demokratske svijesti, orijentir transformacije Bosne i Hercegovine u modernu demokratsku i slobodnu državu i društvo socijalne pravde, jednakosti i solidarnosti.

II - TEMELJNE VRIJEDNOSTI SOCIJALDEMOKRATIJE

• Prirodna i ljudska prava

Bosanskohercegovački socijaldemokrati baštine i integriraju u svoj politički program pozitivne odrednice lijeve demokratske političke tradicije te, kao dio evropske socijaldemokratije i članica Socijalističke internacionale, univerzalni korpus ideja, vrednota i načela socijaldemokratije.

Prirodna prava. Žene i muškarci, bez obzira na to gdje su rođeni, u kojoj porodici, socijalnoj grupi, vjeri, naciji, državi, u bilo kojem gradu ili selu, radaju se kao slobodni ljudi, jednaki u svojim sposobnostima za razum i u svojim pravima. U prirodna prava, u prava koja nam pripadaju po rođenju kao slobodnim ljudima, spada pravo na život, pravo na otpor svakom ugnjetavanju, pravo na sigurnost, pravo na svojinu. U prirodna i nezastariva prava i u naše neotuđive slobode spadaju i sloboda od straha, sloboda od neznanja, sloboda od

izrabljivanja.

Ljudska prava. Iz sloboda i nezastarivih prava koje stječemo rođenjem, kao ljudska bica, proizilaze i druga, izvedena ljudska prava. Bez ostvarivanja ovih prava građani i građanke ne mogu ozbiljno participirati u politici niti je ova ili ona vladavina legitimna. Sloboda ljudi temeljna je pretpostavka i neophodni uslov za ravnopravno i slobodno sudjelovanje građana u upravljanju civilnim društvom i državom.

Civilna ili građanska prava koja ostvarujemo slobodom govora, pisanja, misli, objavljivanja, vjerovanja, ubjedenja, udruživanja, okupljanja, prakticiraju se u javnim raspravama, različitim oblicima komunikacije, javnoj kritici i sl.

Politička prava ostvaruju se općim i jednakim pravom glasa, prakticiraju se sudjelovanjem u izbornom procesu i vršenju vlasti.

Socijalna prava ostvaruju se kroz opće i slobodno obrazovanje, pravo na zdravlje, socijalno osiguranje, osiguranje u nezaposlenosti i sl; prakticiraju se kroz razvitak sposobnosti i obdarenosti, primarnu zaštitu zdravlja, socijalne fondove i sl.

Ekonomska prava ostvaruje se kroz zajamceni minimalni dohodak za sve, prakticiraju se kroz sposobnost pojedinaca da djeluju i žive od svog rada bez ekonomske ugroženosti.

Radna prava ostvaruju se kroz radno zakonodavstvo koje regulira partnerske odnose između rada i kapitala, ali i pravo na štrajk, prakticiraju se kroz različite oblike industrijske demokracije, radničke participacije i suodlučivanja u sferi rada.

Reproduktivna prava ostvaruju se pravom na slobodno odlučivanje o korištenju ili nekorisćenju sredstava za sprecavanje, dokidanje ili podsticanje trudnoce, prakticiraju se slobodom u sferi kontrole plodnosti i kroz prava na osiguranje zdravlja djece i roditelja.

Ljudska prava u realnom životu mogu se ostvarivati pod pretpostavkom da u bosanskohercegovačkom društvu afirmiramo temeljne vrijednosti socijaldemokratije: slobodu građana-individuala koja može biti ograničena samo pravima drugih ljudi; pravdu za sve građane kao racionalnu raspodjelu nacionalnog bogatstva, kao i rada, nauke, obrazovanja, zdravlja, kulture, slobodnog vremena i sl.; socijalnu pravdu koja ove resurse ne raspoređuje isključivo preko tržišta, nego i po kriterijima moralnosti i humanizma; *jednakost* građana u društvenim šansama za participaciju u političkom odlučivanju, vršenju vlasti, socijalnoj sigurnosti, u pristupu društvenim ulogama, socijalnim promocijama i blagodatima društvenog bogatstva uopće, solidarnost svih građana, cijelog društva i države u zaštiti socijalno ugroženih ljudi onih koji su materijalno slabi, društveno marginalizirani, koji su bez posla, bez mogućnosti obrazovanja ili liječenja, onih koji su stari, bolesni, gladni, beskućnici, obespravljeni, svih onih koji su u životnoj nevolji uopće; bratstvo između ljudi i naroda u smislu kako je ovu vrijednost definirala *Opća deklaracija o ljudskim pravima* (usvojena u Generalnoj skupštini Ujedinjenih nacija 10. decembra 1948.), a to znači da se "Sva ljudska bica rađaju slobodna i jednaka u dostojanstvu i pravima. Ona su obdarena razumom i svijesću i treba da jedno prema drugome postupaju u duhu bratstva."

Pod ravnopravnim uvjetima, u društvenoj promociji, žene moraju imati iste mogućnosti kao i muškarci. Javne, privredne, obrazovne, kulturne i druge usluge moraju biti dostupne jednako i ženama, bez ikakve diskriminacije.

Socijaldemokratska partija je po svom idejno-teorijskom i političkom opredjeljenju, te po akcionom djelovanju i metodama političke borbe, demokratska građanska stranka, vjerna ovim principima i ljudskim pravima, stranka privržena višestranačkoj parlamentarnoj demokratiji, pravnoj i socijalnoj državi, izgradnji demokratskog socijalizma na osnovama slobode, socijalne pravde, jednakosti i solidarnosti. Po ciljevima, temeljnim vrednotama i sadržaju političkog djelovanja SDP BiH je primarno stranka koja politički artikulira i zastupa interese rada i stvaralaštva, te politička organizacija svih naroda i građana BiH koji su usmjereni ka vrijednostima socijalne države i civilnog društva, za ukidanje svih privilegija i nelegitimnih pozicija ekonomske i političke moći.

Razvoj demokracije – uvjet slobodnog društva

U temeljne vrijednosti bosanskohercegovačkog društva, kako ga projektuje Socijaldemokratska partija BiH, spada demokracija, kojoj ona bez ostatka ostaje privržena. Otuda, sa stanovišta Socijaldemokratske partije Bosne i Hercegovine, bosanskohercegovačko društvo treba razvijati kao pluralističko društvo. Savremena dostignuća u političkoj demokraciji pokazuju da se politički pluralizam najadekvatnije izražava kroz sistem višepartijske parlamentarne demokracije i zato mi ta iskustva želimo do kraja primjeniti u BiH. Suštinu ovog sistema shvatamo kao mogućnost i praksu da se slobodnim višestranačkim izborima daje, legitimira, ali i još

više demokratski kontrolira politicka vlast u državi.

Za SDP BiH sistem višepartijske parlamentarne demokracije znaci da stalno postoje mogućnost za promjenu svih organa vlasti, i to putem slobodnog ispoljavanja politicke volje gradana Bosne i Hercegovine. Za Socijaldemokratsku partiju Bosne i Hercegovine, također, parlamentarna demokracija podrazumijeva i punu garanciju manjinskih politickih prava, a to znaci i onih partija koje su parlamentarna opozicija ili izvan organa vlasti. Tako shvacen sistem višepartijske parlamentarne demokracije, temeljno je opredjeljenje i strategijsko stanovište Socijaldemokratske partije Bosne i Hercegovine.

Socijaldemokratska partija Bosne i Hercegovine istice svoje opredjeljenje za jednakopravno učešće žena u svim javnim, kulturnim, društvenim i politickim aktivnostima. Posebno se podržava punopravno i ravnopravno učešće žena u politickom životu zemlje i u svim segmentima odlucivanja. U tom smislu SDP BiH se posebno zalaže za vecu, ravnomjerniju zastupljenost žena na svim nivoima u zakonodavnim, izvršnim i pravosudnim organima vlasti.

- **Za industrijsku demokraciju i demokratsku kontrolu moci**

Razvoj bosanskohercegovačkog društva u pravcu tržišne privrede i privatnog vlasništva stvorit će mnoštvo novih subjekata ekonomske i politicke moci. Demokratsko socijalističko društvo ne može biti ravnodušno prema stihijskom i nekontroliranom rastu te moci i njenoj mnogostrukoj upotrebi. Radi toga je nužno uvoditi nove institucije, instrumente i sredstva njene kontrole. Smatramo da država treba da bude jedan od glavnih faktora demokratske kontrole takvih kretanja i zaštitnik razvoja institucija i ustanova ekonomske, odnosno industrijske demokracije.

Za SDP BiH su gradanske slobode i ljudska prava neodvojivi od prava ljudi iz sfere rada. To je civilizacijska tekovina izborna, prije svega, borbom radnika. Zato je opredjeljenje SDP BiH da i u budućem periodu u punoj mjeri uvažava stecena prava. To je bitna pretpostavka razvoja otvorenog, inovativnog i demokratskog socijalizma, društva socijalne pravde, jednakosti i solidarnosti. Takvo društvo nije moguće razvijati bez omogućavanja radnicima da utjecu na cijenu svog rada, na unapređivanje uvjeta rada i zaštite na radu u funkciji prevladavanja suprotnosti između rada i kapitala. U tom cilju SDP BiH će razvijati takvo radno i privredno zakonodavstvo koje će u punoj mjeri uvažavati već jednom osvojeni stupanj ekonomske demokracije.

Dalji razvoj ekonomske demokracije, a ujedno i razvoj društvene kontrole ekonomske moci, SDP BiH vidi u uključivanju radnika u poduzetništvo. U tom cilju podržavamo i podsticat ćemo razvoj i jačanje radničkog akcionarstva, posebno u onom smislu u kojem ono može bitno utjecati na poboljšanje društvene, ekonomske i socijalne pozicije većine radnika. Socijaldemokratska partija BiH zalaže se za afirmaciju i razvoj partnerstva rada i kapitala.

SDP BiH smatra neophodnim donijeti odgovarajuće zakonske propise kojima će se uspostaviti koordinacija u odnosima između poslodavaca i radnika putem različitih oblika informisanja i obaveznog konsultovanja, odnosno proširiti ovlasti zaposleničkih vijeca prema evropskim standardima; obezbijediti participaciju radnika u odlucivanju u preduzecima preko odgovarajućih radničkih tijela i predstavnika koji bi učestvovali u donošenju odluka od značaja za zaposlene (radnički direktor, radnički predstavnik u nadzornim tijelima, savjeti radnika i dr.), kao i pitanje socijalnog partnerstva između radnika, poslodavaca i vlada, te omogućiti radničkim predstavnicima ravnopravno tripartitno upravljanje radničkim fondovima: penzionim, zdravstvenim i fondom zapošljavanja.

Stanovište je Socijaldemokratske partije BiH da izgradnja i prakticiranje savremenih dostignuća ekonomske demokracije, kroz participaciju i saodlucivanje, nije moguća bez jakih samostalnih i slobodnih sindikata. Stoga smatramo da je za socijalno-ekonomski položaj radnika bitno slobodno organizovanje sindikata i puno ostvarivanje prava na štrajk.

Za SDP BiH su sindikalne slobode i prava neprikosnoveni. U cilju punog ostvarivanja tih sloboda i prava smatramo da je potrebno: zajamčiti sudjelovanje predstavnika sindikalnih rukovodstava u privredno-socijalnim vijecima, koje treba uspostaviti prema Zakonu o radu; zaštititi sindikalna prava i slobode, omogućiti nesmetana mirna okupljanja i javne proteste; osigurati tarifnu autonomiju sindikata na svim nivoima; osigurati utjecaj sindikata na proceduru donošenja kolektivnih ugovora u djelatnostima, ratifikovati sve relevantne konvencije Medunarodne organizacije rada i Evropsku socijalnu povelju, s pravom na kolektivnu zaštitu.

- **Humanizam društva i socijalna država**

Socijaldemokratska partija Bosne i Hercegovine polazi od činjenice da su se generacije bosanskohercegovačke radničke klase borile za onu socijalnu politiku koja odgovara projektu humanog i solidarnog društva. Tranzicija našeg društva i opća ekonomska kriza zahtijevaju da se suprotstavimo onim političkim snagama koje bi željele da razgrade sistem socijalne odgovornosti i solidarnosti.

Socijaldemokratska partija Bosne i Hercegovine se snažno zalaže za izgradnju socijalne države. Takva država treba da garantira socijalno osiguranje, osigura zakonske pretpostavke kojima bi korištenje socijalnih službi bilo svakome dostupno, osigura adekvatnu nadoknadu i socijalnu potporu nezaposlenim; dalje izgrađuje sistem javne, odnosno državne zdravstvene službe. Socijaldemokratska partija će insistirati da se u pravnom poretku uspostave institucije i mehanizmi organizirane solidarnosti, prije svega, u oblasti zapošljavanja, stanovanja, liječenja, obrazovanja, socijalne i penzione zaštite.

Socijalna država treba da svojom socijalnom politikom sprecava sve oblike privilegije, štiti sve ugrožene kategorije stanovništva i stvara uvjete i sredstva zaštite posebno starih, invalida i nezaposlenih. Na planu socijalne politike država treba da djeluje i politikom prevencija. Ona se izražava, prije svega, u stvaranju i osiguravanju takvih životnih i radnih uvjeta koji će omogućiti dostojan život svih zaposlenih i svih građana. Njena je obaveza da stvara pretpostavke za zaštitu zdravlja ljudi, za humanizaciju rada, za pravedniju i svrsishodniju raspodjelu društvenog bogatstva. Preventivnom politikom se, ustvari smanjuju potrebe za intervencijama države.

Bez solidarnosti i socijalne pravde nije moguće razvijati humano društvo. Otuda će Socijaldemokratska partija BiH posebno razvijati kulturu solidarnosti u nevladinom sektoru.

III - SOCIJALNA OSNOVA, TEORIJSKO IZVORIŠTE I NACELA ODNOSA UNUTAR SDPBIH

Poučena vlastitim ali i iskustvima drugih, Socijaldemokratska partija Bosne i Hercegovine se zalaže da se u Bosni i Hercegovini onemogući obnavljanje bilo kojeg oblika nedemokratskog sistema ili sistema bez ekonomske i političke pluralnosti i konkurencije. To je trajno i temeljno opredjeljenje Socijaldemokratske partije Bosne i Hercegovine.

U socijalnom pogledu Socijaldemokratska partija Bosne i Hercegovine artikulira i politički podržava interese onih koji žive prvenstveno od sopstvenog rada, znanja i sposobnosti. To je široka lepeza različitih slojeva, od radnika i seljaka, preko poduzetnika i znanstvenika do humanističke inteligencije.

Socijaldemokratska partija Bosne i Hercegovine podržava razvoj privatnog poduzetništva i odbacuje ultraljevicarsku dogmu o privatnoj svojini. Ne samo neposredno u poratnom periodu, nego i dugoročnije, privatna inicijativa, uz adekvatnu poresku i fiskalnu politiku i socijalne funkcije države nužni je i racionalni oblik i razvoja materijalne osnove bosanskohercegovačkog društva.

Kako je rat uništio ekonomsku egzistenciju većine bosanskohercegovačkog društva, Socijaldemokratska partija Bosne i Hercegovine brani interese svih građana čija će sudbina ovisiti od prodaje najamnog rada koji su socijalno marginalizirani, osiromašeni, nezaposleni i beskućnici, čija egzistencija ovisi od društvene solidarnosti i socijalne moći države.

Socijaldemokratska partija Bosne i Hercegovine nije elitistička i podređena interesu bilo koje uske socijalne grupe. Odbacujemo mit o ekskluzivnoj povijesnoj misiji ovog ili onog društvenog sloja i bilo koje političke partiji. Socijaldemokratska partija Bosne i Hercegovine otvorena je za sve one koji prihvataju njen program, neovisno o njihovom pogledu na svijet i vjeroispovijest.

Za Socijaldemokratsku partiju Bosne i Hercegovine žene moraju imati ravnopravan položaj u svim društvenim sferama. Neophodno je založiti se za unapređenje statusa žene, kako na radno-profesionalnom planu tako i unutar društvene i porodične pozicije. Žena mora imati potpuno jednake šanse da u ravnopravnoj konkurenciji učestvuje u procesu privatizacije, razvoju poduzetništva i novih ekonomskih odnosa, odnosno, da njena participacija bude uvjetovana isključivo njenim sposobnostima i obrazovanjem.

Teorijsko utemeljenje Socijaldemokratske partije Bosne i Hercegovine je u širokom spektru filozofskih i naučnih pravaca i škola humanističke i emancipatorske orijentacije, računajući u to i ono najvrednije u socijaldemokratskoj i marksističkoj teorijskoj misli. Sve ono što širi prostore ljudske slobode, pravde i solidarnosti, što predstavlja civilizacijske vrijednosti covječanstva, čini osnov i sastavni dio programskog identiteta i političke prakse Socijaldemokratske partije Bosne i Hercegovine. Protivimo se svodenju demokratskog socijalizma i nacina borbe za njegov razvitak na samo jedan način mišljenja, na samo jednu

ideologiju, na samo jednu klasu, na samo jednu istinu.

Socijaldemokratska partija Bosne i Hercegovine nije ideološka partija strogih hijerarhijskih odnosa. Odnosi unutar Socijaldemokratske partije Bosne i Hercegovine se zasnivaju na demokratskim principima, na ravnopravnosti svakog člana, organizacije i organa u kreiranju i ostvarivanju politike. Unutarpartijski dijalog, zasnovan na argumentima i toleranciji, te demokratski izbori organa i rukovodstava cine glavne komponente unutarpartijske demokratije. Rukovodstvo Partije posjeduje i stalno manifestira visoki nivo kreativnosti i odgovornosti prema članstvu.

U Socijaldemokratskoj partiji Bosne i Hercegovine se slobodno i dobrovoljno ulazi i izlazi. Prihvatanje Programa i Statuta Socijaldemokratske partije Bosne i Hercegovine je uvjet za to.

Socijaldemokratska partija Bosne i Hercegovine po svom društvenom bicu i politickom programu je internacionalna. Naš internacionalizam u bosanskohercegovačkom društvu znaci da smo partija koja okuplja i izražava politicke, ekonomske, socijalne i nacionalne interese svih naroda i etnickih grupa koje žive u Bosni i Hercegovini. Članovi SDP BiH nisu ni anacionalni niti slijede politiku nadnacionalnog kosmopolitizma. U tom smislu SDP BiH je svebosanskohercegovačka politicka partija svih naroda BiH.

SDP BiH programskom orijentacijom legalizira i unutarpartijsko manjinsko mišljenje. Svrha je manjinskog mišljenja da se artikuliraju i izraze interesi što većeg broja socijalnih grupacija i da se i na taj način, u izbornom nadmetanju, za politiku Socijaldemokratske partije Bosne i Hercegovine veže što veći dio birackog tijela. Manjinsko mišljenje se izražava u demokratskom dijalogu, brani i zastupa u svim organima stranke, a može se i javno zastupati nakon istupa u organima Partije. Manjinska mišljenja se formiraju na osnovu *eksplicitnog prihvatanja globalnog partijskog programa*. Manjinska mišljenja se ne mogu u Partiji formirati na etnicko-nacionalnom nego samo na socijalno-interesnom stajalištu. Socijaldemokratska partija BiH djeluje kao jedna i jedinstvena partija, bez obzira na forme njene organizacije.

Politika finansiranja Socijaldemokratske partije Bosne i Hercegovine sastavni je dio njene ukupne politike. Svrha je finansijske politike Socijaldemokratske partije Bosne i Hercegovine da osigura materijalnu osnovu njene djelatnosti i politicku neovisnost stranke. Imajući u vidu da je krajnji cilj politike finansiranja osiguravanje politicke suverenosti stranke, kako u odnosu na pojedince ili grupe, tako i u odnosu na državu, *politika finansiranja* Socijaldemokratske partije Bosne i Hercegovine ce se voditi na *slijedecim nacelima*: niko nema pravo, ni pojedinac ni organ, da obavlja takve finansijske transakcije koje bi ugrozile neovisnost stranke, kompromitirale njen javni ugled ili je dovele u poziciju pružanja politickih koncesija; u stranci se ne mogu kupovati funkcije ni položaj; svi su članovi ravnopravni neovisno od njihove privatne, materijalne moci i pod istim uvjetima su im dostupne sve uloge u Partiji; dobrovoljni priloz i donatorstva se evidentiraju posebno, a rukovodstva stranke se javno, na sjednicama, upoznaju sa licnostima, darodavcima; finansijskim i drugim materijalnim dobrima upravlja rukovodstvo Partije.

Naša programska opredjeljenja i prihvatanje Deklaracije nacela Socijalisticke internacionale obavezuju nas da saradujemo sa svim progresivnim, demokratskim, posebno lijevo orijentiranim politickim strankama, udruženjima, pokretima u Evropi i svijetu, ciji je cilj mir, humanizam, sloboda, demokracija, socijalna pravda, društvena solidarnost i viši kvalitet života, odnosno emancipacija covjeka uopce.

IV – RAZVOJ BOSANŠKOHERCEGOVACKOG DRUŠTVA KA CIVILNOG DRUŠTVA

- **Ljudska prava i slobode kao temelj našega projekta razvoja bosanskohercegovačkog društva**

Mjeru razvoja društva vidimo, prije svega, u stepenu ostvarivanja ljudskih sloboda. Sloboda podrazumijeva suprotstavljanje svakom obliku diktature i nasilja nad ljudima i stvaranje društvenih pretpostavki za slobodu izbora životnih alternativa. Nema istinske slobode ljudi bez materijalnih i socijalnih uvjeta. Za Socijaldemokratsku partiju Bosne i Hercegovine sloboda ljudi podrazumijeva i slobodu od straha, neznanja, svakog oblika izrabljivanja ljudi i represije nad njihovim mišljenjima, težnjama i potrebama. Mi polazimo od provjerenog iskustva da je slobodan razvoj svakog pojedinca ne samo osnova njegovog humanog i dostojanstvenog života, nego i uvjet za osvajanje slobode svih u našem društvu.

Projekt razvoja Bosne i Hercegovine na nacelima zapadnoevropskog iskustva demokratskog socijalizma za SDP BiH podrazumijeva, kako poštivanje politickih, tako i socijalnih prava i puni respekt pravde i jednakosti kao njegovih temeljnih vrednota. Za Socijaldemokratsku partiju Bosne i Hercegovine socijalna pravda je, prije svega, jednakost svih u šansama politicke i društvene participacije i promocije. Socijalna pravda i jednakost za nas uključuje stalno stremljenje društva ka višoj jednakosti ljudi u raspodjeli društvenog

bogatstva i vlasti uopće. To podrazumijeva i stalno širenje prostora jednakosti ljudi – muškaraca i žena - u mogućnostima da prisvajaju blagodatni obrazovanja, nauke, kulture i stvaralaštva uopće.

Socijaldemokratska partija Bosne i Hercegovine se zalaže za što više solidarnosti među ljudima. Osnovna pretpostavka za to jeste uspostavljanje preraspodjele društvenog bogatstva, pri čemu je potrebno uspostaviti radikalno inoviran monetarni, finansijski i poreski sistem u kome će biti stimuliran pojedinačni rad, stvaralaštvo i poduzetništvo, ali i onemogućena gruba eksploatacija tuđeg rada, pad cijene radne snage ispod određenog (zaštitnog) nivoa i osigurana zaštita socijalno ugroženih slojeva. Kao i u drugim savremenim društvima, i u našim uvjetima bez solidarnosti i socijalne pravde nije moguće razvijati humano društvo. Stojimo na stanovištu očuvanja i razvoja socijalne pravde i različitih oblika solidarnosti u oblasti zapošljavanja, stanovanja, liječenja, obrazovanja, socijalne i penzione zaštite, kao i u drugim sferama ljudskog života i stvaranja.

Socijaldemokratska partija Bosne i Hercegovine smatra da poratna ustavnopravna i ekonomska transformacija Bosne i Hercegovine mora biti podređena ostvarivanju slobode, pravde i jednakosti, te solidarnosti kao temeljnih vrijednosti humanog društva. Borba za ostvarivanje tih vrijednosti podrazumijeva i puno poštovanje i razvijanje niza fundamentalnih vrijednosti koje pripadaju najvišim dostignućima građanskih prava i sloboda. Ostajemo do kraja u odbrani temeljnih ljudskih prava i sloboda, što su ih civilizacijski do sada ostvarila građanska društva.

• Nacionalni odnosi – prava i slobode

Socijaldemokratska partija Bosne i Hercegovine smatra da konstitucija Bosne i Hercegovine kao demokratske države utemeljene na vrijednostima građanskog društva predstavlja garanciju u ostvarivanju nacionalnih prava i sloboda. Pod građanskim pretpostavkama, nacionalna prava i slobode mogu doći do punog izražaja.

Sa tog stajališta, Socijaldemokratska partija Bosne i Hercegovine smatra da se u političkom životu i ustavnoj regulativi ne mogu prihvatiti teorije i ideologije koje dijele narode na: "historijske" i "nehistorijske", "državotvorne" i "nedržavotvorne", "autohtone" i "doseljeničke". Socijaldemokratska partija Bosne i Hercegovine ne prihvata stanovišta po kojima su u Federaciji jednakopravni narodi Bošnjaci i Hrvati, a u Republici Srpskoj – Srbi. Ovakva politika svodi narode Bosne i Hercegovine na status manjina, podupire nacionalni hegemonizam i vodi podjeli Bosne i Hercegovine. Nacionalni odnosi u Bosni i Hercegovini ne mogu se graditi na takvim podjelama. Za Socijaldemokratsku partiju Bosne i Hercegovine svi građani i narodi Bosne i Hercegovine su svoji na svoje, potpuno jednaki i ravnopravni.

SDP BiH je odlučan u borbi protiv svake isključivosti, nacionalizma neofašizma i svake diskriminacije ljudi i naroda na vjerskoj i nacionalnoj osnovi. Život u zajedništvu, a ne u nacionalnim getima, zajedništvo u poštivanju razlika i identiteta svih, zajedništvo koje ne guši posebnost, a ne etnoizolacionizam, to je programsko geslo SDP BiH.

SDP BiH će nacionalne odnose u BiH dosljedno graditi na načelima jednakopravnosti, odnosno političke, ekonomske, kulturne, vjerske i građanske ravnopravnosti. U tom pravcu zalagace se da se ustavno pravnim mehanizmima obezbijedi da se pri formiranju izvršnih organa vlasti ugrade principi proporcionalnog i paritetnog predstavljanja, a u procesu odlučivanja institut konsenzusa u cilju zaštite vitalnih interesa konstitutivnih naroda. Stanovište je SDP-a da pod vitalnim nacionalnim interesima treba podrazumijevati njegovanje i razvijanje vlastitih kultura naroda, očuvanje vlastitog identiteta, tj. religiju, jezik, tradiciju i kulturno naslijeđe, kao ravnopravnu zastupljenost pripadnika konstitutivnih naroda i ostalih izvršnim, sudskim i drugim institucijama vlasti. U tom smislu potrebno je uspostaviti efikasan institucionalni mehanizam za zaštitu vitalnih nacionalnih interesa, kako u Federaciji BiH, tako i u Republici Srpskoj. Odbacujemo svaku mogućnost majorizacije jednog nad drugim narodima, bez obzira na njihovu brojnost, i to na svim nivoima državne organizacije.

Socijaldemokratska partija Bosne i Hercegovine će se zalagati za takvu kulturnu politiku koja će osigurati duhovnu obnovu i reafirmaciju kulturnih tradicija svih naroda u Bosni i Hercegovini. Pri tome će nastojati da se reafirmiraju ne samo religijske nego i sveukupne duhovno-nacionalne tradicije. Istovremeno, Socijaldemokratska partija Bosne i Hercegovine se zalaže za puno i slobodno međusobno povezivanje kultura naroda koji žive u Bosni i Hercegovini. Otuda je neophodno vršiti valorizaciju i njegovanje svih nacionalnih kultura podjednako, ali i svega onoga što je zajedničko u kulturnom i historijskom naslijeđu Bošnjaka, Hrvata, Srba, Jevreja i pripadnika drugih naroda i narodnosti, uključujući i one koji se izjašnjavaju kao Bosanci i Hercegovci.

Socijaldemokratska partija Bosne i Hercegovine stoji na stanovištu da se demokratija ne može razvijati

svodenjem covjeka samo na pripadnost naciji i nadmetanjem nacija i nacionalizma. Opređeljenje Socijaldemokratske partije BiH je da se samo konkurencijom ideja, znanja, programa i projekata može osigurati demokratski razvoj našeg društva.

Sloboda nacionalnog izjašnjavanja i opredjeljivanja mora biti neprikosnoven. Niko nema pravo da prisiljava gradane da se nacionalno izjašnjavaju ili ne izjašnjavaju.

Socijaldemokratska partija Bosne i Hercegovine je za punu ravnopravnost pisama i jezika. Do kraja se mora poštovati volja i slobodan izbor gradana u pogledu upotrebe pisama i jezika.

Socijaldemokratska partija Bosne i Hercegovine se zalaže za razvoj i osavremenjivanje zajednickih državnih kulturnih institucija koje su od posebnog interesa za cijelu državu i sve narode i narodnosti koji žive u njoj. Socijaldemokratska partija Bosne i Hercegovine suprotstavit ce se otuda svakoj politici koja bi reinterpretacijom Dejtonskog mirovnog ugovora da razgradi i ukine bosanskohercegovačke državne institucije iz oblasti nauke, kulture, umjetnosti i sporta.

Zalagat cemo se da se u takvim institucijama, pored onog zajednickog iz historije naroda Bosne i Hercegovine, podsticu naucna istraživanja i afirmacija specificnosti u kulturnim tradicijama svakog naroda posebno, kako bi se i na taj nacin osigurala nacionalna ravnopravnost i objektivnije valorizirale vrijednosti nacionalnih kultura. Mi podržavamo i afirmaciju nacionalnih posebnosti kultura u Bosni i Hercegovini i u okviru posebnih nacionalnih institucija kulture, u cijem radu, u skladu sa programskim opredjeljenjima, aktivno ucestvuju i clanovi SDP BiH.

Protivimo se svakom obliku nacionalizma i njegove politicke instrumentalizacije. Nacionalizam je najveći atak na zajedništvo i jedinstvo BiH, odnosno opasnost za njenu etnicku podjelu i disoluciju. Ne prihvatamo zloupotrebe nacionalnog za narušavanje dostojanstva i integriteta licnosti, licnih sloboda i opredjeljenja ljudi.

Socijaldemokratska partija Bosne i Hercegovine smatra da ustavnom regulativom i institucionalnim mehanizmima država mora garantirati svim gradanima koji se osjecaju pripadnicima bošnjackog, hrvatskog, srpskog i drugih naroda i narodnosti da ostvaruju svoja puna nacionalna, vjerska, tradicijska, kulturno-obicajna prava.

- **Za slobodu vjere i jednakost vjerskih zajednica**

SDP se zalaže za slobodu mišljenja, savjesti i vjeroispovijesti i slobodno ispoljavanje vjerskih nazora, za slobodno obavljanje vjerskih obreda i poslova. Religija i izbor religije jeste dio privatnosti i pravo svakog pojedinca.

SDP BiH polazi od društvenog interesa za religijama. Vjerske zajednice imaju znacajne javne uloge u moralnom odgoju gradana, afirmaciji humanizma i etike dobra, u obrazovanju i humanitarnim aktivnostima i slicno. Zato SDP podržava javne funkcije vjerskih zajednica u našem društvu, odnosno u civilnoj sferi društva.

SDP BiH ce izgradivati demokratsku i svjetovnu BiH, zalagati se za civilizacijski model razdvojenosti države i vjerskih zajednica, koji ce osigurati punu autonomiju i države i vjerskih zajednica. Prihvatamo univerzalni, civilizacijski princip o razdvojenosti, i to obostranoj, države i vjerskih zajednica. Unutar autonomije gradanskog društva vjerske zajednice treba da uživaju punu slobodu.

Odjeljenost države i religije je interes i društva i religije. Politicke zloupotrebe religije i vjerskih zajednica direktno štete i interesima vjerskih zajednica i interesima društva, cineci od njih sluge dnevne politike, a oduzimajući im duhovnost i moralnu snagu.

Pred državom i zakonom sve vjerske zajednice moraju biti ravnopravne. Mi smo za jednakost svih religija i vjerskih zajednica. Podržavamo uspostavljeni medureligijski dijalog, ali zalažemo se i za dijalog između države i vjerskih zajednica u BiH.

SDP BiH se posebno zalaže za: obnovu ratnim djelovanjem oštećenih vjerskih objekata, zakonsku regulativu odnosa države i vjerskih zajednica, aktivnu politiku prema vjerskim zajednicama štiteći punu slobodu vjeroispovijesti.

V- DRŽAVNO-POLITICKO USTROJSTVO BOSNE I HERCEGOVINE

- **Bosna i Hercegovina kao suverena, nezavisna i demokratska država**

Dejtonskim mirovnim sporazumom za Bosnu i Hercegovinu zaustavljen je rat. Dejtonski Ustav BiH je nametnuo novo teritorijalno, ustavnopravno i politicko uređenje Bosne i Hercegovine, koje uglavnom ne korespondira sa programskim opredjeljenjima Socijaldemokratske partije Bosne i Hercegovine. U ovom historijskom trenutku nužno je provođenje Dejtonskog mirovnog sporazuma kako bi se stvorile pretpostavke za očuvanje teritorijalnog integriteta i postepenu reintegraciju Bosne i Hercegovine.

Ustav BiH i ustave entiteta potrebno je, dugoročnije gledano, dograditi, s jedne strane, uskladjivanjem s Evropskom konvencijom o ljudskim pravima i temeljnim slobodama i Odlukom Ustavnog suda BiH o konstitutivnosti naroda BiH na cijeloj teritoriji BiH i, s druge strane, otklanjanjem iz Ustava BiH onstruktivnih slabosti u pogledu unutrašnje strukture vlasti u Bosni i Hercegovini i entitetima. U takvim uvjetima SDP BiH će se i ubuduće zalagati za razvoj Bosne i Hercegovine kao cjelovite, suverene, nezavisne i demokratske države.

Nacela ustavnog uređenja Bosne i Hercegovine, sa stanovišta Socijaldemokratske partije Bosne i Hercegovine, po svom sadržaju i pravnim mehanizmima moraju biti utemeljena na vodećoj ideji: osiguravanju individualnih i kolektivnih ljudskih prava i sloboda i materijalnog razvoja bosanskohercegovačkog društva. U tom smislu, Socijaldemokratska partija Bosne i Hercegovine će se zalagati da se i u perspektivi ustavno uređenje Bosne i Hercegovine mora definirati na sljedećim nacelima: 1) Bosna i Hercegovina je suverena, nezavisna, nedjeljiva država u postojećim granicama koje su nepovredive; 2) Suverenitet pripada građanima – državljanima Bosne i Hercegovine: sva vlast proizlazi iz građana i pripada građanima; 3) Narodi Bosne i Hercegovine - Bošnjaci, Hrvati i Srbi jednakopravni su i konstitutivni na cijeloj teritoriji države Bosne i Hercegovine; 4) U cilju ostvarivanja suvereniteta građana i jednakopravnosti naroda, politički poredak u Bosni i Hercegovini zasniva se na višepartijskoj parlamentarnoj demokratiji i poštovanju ustavom precizno definiranih, u sadržini i primjeni, principa proporcionalnosti, pariteta i konsenzusa; 5) Po obliku vladavine Bosna i Hercegovina je republika; 6) Politički odnosi i društveno uređenje zasniva se na vladavini ustava i zakona; 7) Država Bosna i Hercegovina je sekularna država; 8) Ekonomski poredak se zasniva na slobodi svih oblika vlasništva i vlasničkih struktura, uključujući i slobodu tržišne privrede, privatne inicijative i slobodu poduzetništva, ali i funkcije socijalne države; 9) Sa stanovišta državnog uređenja Bosna i Hercegovina je državna zajednica utemeljena na demokratskoj distribuciji vlasti između državnih organa vlasti i lokalne i regionalne samouprave.

Stoga je programsko opredjeljenje Socijaldemokratske partije BiH da Bosnu i Hercegovinu treba organizirati kao decentraliziranu državu regija/kantona, koji bi bili utemeljeni prvenstveno na funkcionalnim, ekonomskim, prostornim, geografskim, komunikacijskim kriterijumima i koji će po svojoj prirodi u sebe uključiti kulturne, tradicijske, pa i etnicke aspekte potreba stvarnog života. Ulogu državnih organa vlasti BiH treba uspostaviti prema dostignućima i rješenjima u savremenim decentraliziranim državama. U tom smislu, smatramo da zakonodavni organi vlasti treba da budu izraz interesa i potreba građana i avnopravnih i konstitutivnih naroda i ostalih, što znaci da se zakonodavno tijelo Bosne i Hercegovine treba da sastoji od Predstavničkog doma i Doma naroda. SDP BiH će graditi državu Bosnu i Hercegovinu kroz parlamentarnu demokraciju.

SDP BiH smatra da je neophodno jacati institucije Bosne i Hercegovine u skladu sa Ustavom BiH. U tom smislu potrebno je reorganizirati Vijeće ministara, formirati pravosudne organe (sud, tužilaštvo, pravobranilaštvo i dr.), granice BiH staviti pod apsolutnu kontrolu države BiH, te konačno regulisati i djelovanje nekih drugih državnih i agencijskih zajedničkih institucija (Akademiju nauka i umjetnosti BiH, Arhiv BiH i dr.).

Socijaldemokratska partija Bosne i Hercegovine stoji na stanovištu da je ključna tačka ostvarivanja Dejtonskog sporazuma povratak izbjeglih, prognanih i raseljenih građana u njihove prvobitne domove. To je temeljna pretpostavka ostvarivanja ne samo ljudskih prava i sloboda već i opstanka zajednicke države Bosne i Hercegovine. Socijaldemokratska partija Bosne i Hercegovine nije nikada prihvatila niti će prihvatiti politiku koja vodi stvaranju etnički čistih prostora i koja je dovela do fiktivne etnicke podjele. Ukupna politička akcija SDP BiH u narednom periodu bit će usmjerena ka realizaciji toga cilja, jer je to zaloga i opstanka same SDP BiH kao partije koja slijedi ovaj program.

Druga bitna tačka ostvarivanja Dejtonskog sporazuma jeste da se shodno međunarodnom pravu svi optuženi za ratne zločine izvedu pred Haški sud. SDP BiH ne prihvata kolektivno optuživanje naroda i insistira na individualnoj odgovornosti svih počinilaca zločina.

Sažimajući osnovna nacela ustavnog uređenja Bosne i Hercegovine, Socijaldemokratska partija Bosne i Hercegovine smatra da Bosnu i Hercegovinu treba izgrađivati i konstituirati kao suverenu, nezavisnu, demokratsku, parlamentarnu državu slobodnih i ravnopravnih građana i naroda. Zalažući se za ovakvu Bosnu i Hercegovinu, Socijaldemokratska partija Bosne i Hercegovine ne otkriva nikakve nove istine niti promovira, navodno, vještacku državnost Bosne i Hercegovine. Ona samo uvažava činjenicu da je Bosna i Hercegovina odvajkada bila i jeste posebna i autohtona. Granice države Bosne i Hercegovine nisu administrativne, nego su historijski utemeljene u gotovo hiljadugodišnjem postojanju bosanskohercegovačke zemlje kao historijske posebnosti.

- **Za parlamentarnu demokraciju**

Budući da se do sada politički pluralizam preko koalicije nacionalnih stranaka do kraja kompromitirao i da je pretežno na djelu kvaziparlamentarizam, Socijaldemokratska partija Bosne i Hercegovine će se zalagati da se u narednom periodu politički sistem parlamentarne demokratije u Bosni i Hercegovini, utemeljen na ustavnopravnoj državi, gradi na:

- ❖ ljudskim slobodama i pravima koji su ograničeni samo slobodama i pravima drugih ljudi;
- ❖ poštovanju sloboda i prava građana saglasno Ustavu i međunarodnim normama;
- ❖ slobodnom i demokratskom izbornom sistemu;
- ❖ slobodi političkog udruživanja i djelovanja građana na prostoru cijele Bosne i Hercegovine;
- ❖ demokratiji koja omogućava aktivno sudjelovanje građana, i to ne samo putem partije, u oblikovanju političke volje u parlamentu;
- ❖ pravnoj državi sa njenim naglašenim socijalnim funkcijama u kojima vidimo bitan instrument ostvarivanja društvene solidarnosti, uzajamnosti i humanizma, što i dalje želimo njegovati i razvijati;
- ❖ jasnoj podjeli vlasti na zakonodavnu, izvršnu i sudsku;
- ❖ nezavisnom sudstvu, uz nacelni izbor sudija bez reizbornosti, i potpunoj nezavisnosti sudova od utjecaja političkih partija i organa države;
- ❖ preciznom ustavnom i zakonskom definiranju vanrednog stanja;
- ❖ kompletnoj, racionalnoj i efikasnoj državnoj upravi koja će biti u funkciji interesa građana, a ne sila nad njima;
- ❖ radu državnih organa na osnovu zakona;
- ❖ javnoj kontroli državnih organa i njihovih demokratski izabраних predstavnika;
- ❖ javnoj upravi koja će biti podređena zakonima, profesionalna, racionalna i u interesu građana;
- ❖ demokratskoj političkoj kontroli državnog aparata, što podrazumijeva kontrolu nad vladom i upravom, i ostvarivanju civilne kontrole nad organima sigurnosti, kao i pravne kontrole nad upravom koja uključuje i sudski nadzor;
- ❖ osiguranju dvostepenosti u upravnom postupku i sudskoj zaštiti u konkretnim upravnim stvarima;
- ❖ nadležnosti sudova da odlučuju o kompenzacijama šteta koju organi uprave eventualno čine građanima svojim nezakonitim i nepravilnim radom;
- ❖ poštovanju stručnosti kao osnovnog kriterija za prijem u državnu službu i za radno napredovanje u državnoj upravi;
- ❖ organizovanju javnih službi koje su od vitalnog interesa za društvo i koje će kao javne ustanove biti pod kontrolom i nadzorom države i demokratske javnosti;
- ❖ izgradnji i afirmaciji demokratskog javnog mnijenja, a posebno javnih glasila kao jednog od važnih instrumenata oblikovanja političke volje građana, što zahtijeva: punu slobodu javnih medija koja će biti ustavno zagarantirana u skladu sa evropskom konvencijom o ljudskim pravima i slobodama; zakonsku zaštitu novinara od voluntarizma vlasti; izgradnju sredstava informiranja u javnom vlasništvu, osobito radija i televizije, koja će djelovati ne kao državna, nego kao javna služba kojom građani ostvaruju pravo na potpuno informiranje; ostvarivanje prava na slobodno izdavanje listova i osnivanje radio i televizijskih stanica; ukidanje svih oblika cenzure. Mediji moraju biti cijenjeni kroz prizmu patriotizma i profesionalizma. Državni mediji ne smiju biti stranacki ni nacionalni, već profesionalni i u službi građana Bosne i Hercegovine. Protivimo se podjeli državne RTV po bilo kom osnovu. Pomoc privatnim, odnosno nezavisnim medijima koji djeluju na platformi izgradnje Bosne i Hercegovine kao demokratske civilne i sekularne države, uz poštovanje vrhunskih profesionalnih standarda, naše je trajno opredjeljenje;
- ❖ temeljitom reformiranju karaktera, uloge i organizacije organa i službi sigurnosti primjereno višepartijskom sistemu i efikasnoj skupštinskoj kontroli nad njihovim radom, što podrazumijeva da u Bosni i Hercegovini neće postojati nacionalne policije, arbitrarnih ovlaštenja organa unutrašnjih poslova;
- ❖ formiranju oružanih snaga BiH koje imaju isključiv zadatak da čuvaju nezavisnost, teritorijalnu cjelovitost i suverenitet Bosne i Hercegovine i sprečavaju pokušaje nasilnog rušenja njenog ustavnog poretka.

Polazimo od činjenice da se demokracija i politička volja građana ne mogu iscrpiti činom glasanja na slobodnim izborima svake četiri godine i da je za to nužno iznalaziti i unapređivati i druge oblike demokratije, tražiti i formirati različite demokratske institucije u svim oblastima društvenog života. Zato mi i smatramo da

demokracija treba da bude opći način života ljudi i univerzalni društveni odnos koji se neće iscrpljivati samo u uskoj sferi politike ili samom cinu izbora. Otuda se zalažemo za stalno širenje ekonomske i materijalne osnove afirmacije ljudskih prava i sloboda i u sferi rada. Želimo demokraciju u cijelom društvu, u fabrikama i na radnom mjestu uopće, u mjestu življenja i u svim drugim oblastima društvenog života.

U tom pravcu, građanima se mora omogućiti izražavanje političke volje i putem neposrednih vanparlamentarnih oblika demokracije, kao što su: referendum, narodna inicijativa, plebiscit, zborovi radnika i građana i slično.

Sistem parlamentarne demokracije u Bosni i Hercegovini, nadalje, podrazumijeva uvođenje i afirmaciju i drugih oblika participacije i demokratske kontrole od strane građana izvan parlamenta, kao što su različite forme saodlučivanja radnika i svih zaposlenih, kolektivno pregovaranje i afirmacija slobodnih i nezavisnih sindikata, participacija potrošača, različite građanske inicijative i različiti oblici alternativnog izražavanja političkih zahtjeva i interesa. Zato i podržavamo demokratske društvene interesne pokrete kao što su npr.: mirovni, ekološki, feministički, pokreti za borbu protiv različitih oblika toksikomanije, karitativni i drugi humanistički pokreti.

Punim razvojem ustanova parlamentarne demokracije, ali i vanparlamentarnog oblikovanja političke volje građana i demokratske kontrole vlasti, osiguravat će se istinski pluralistički karakter bosanskohercegovačkog društva i stvarati pretpostavke da se demokracija događa kao neprekidni proces pune socijalne, političke i ekonomske demokratizacije društvenih odnosa u pravcu afirmacije temeljnih vrednota demokratskog socijalizma.

• **Razvoj lokalne demokracije**

SDP BiH smatra da je neophodno činiti nove iskorake u razvoju lokalne samouprave, kao bitne komponente za razvoj demokracije. Lokalna samouprava nije samo decentralizacija, ona je i autonomija. U tom pravcu potrebno je, polazeći od Evropske konvencije o lokalnoj samoupravi, izvršiti određene, kako ustavno - zakonodavne, tako i praktične promjene u sistemu lokalne samouprave, uključujući i promjene ustava entiteta i Bosne i Hercegovine u cilju garantovanja autonomije i samostalnosti lokalne samouprave. Stanovište je SDP BiH da razvoj lokalne samouprave otežava, s jedne strane, koncentracija stvarne vlasti u kantonima i entitetima, i to na račun općina i države i, s druge strane, povećanjem broja općina njihovom diobom skoro isključivo prema nacionalnom kriteriju.

- ❖ Stoga će se SDP BiH zalagati da kantoni sva svoja ovlaštenja koja se mogu ostvarivati u općini prenose na njih. O vrsti i obimu prenijetih ovlaštenja treba da se dogovaraju predstavnici lokalnih zajednica i kantona, a jedini kriterij treba da bude efikasno ostvarivanje tih prava sa stanovišta interesa građana kao krajnjih korisnika. Pri tome treba imati u vidu i princip iz Evropske povelje da se u organima lokalne samouprave vrše svi oni poslovi koji su nablizhe građanima.
- ❖ SDP BiH odlučno insistira na tome da lokalne vlasti moraju imati pravo na odgovarajuće izvore finansiranja, kojima treba da raspolazu slobodno i u okviru svojih ovlaštenja. Najmanje jedan dio sredstava lokalnih vlasti poticati ce od lokalnih taksi i naknada, koje utvrduju lokalne vlasti. Dodjelom namjenskih sredstava ne može se ugroziti diskreciono pravo lokalnih vlasti da raspolazu tim sredstvima samostalno u okviru svojih ovlaštenja. Pravo je jedinica lokalne uprave i samouprave da posjeduju, raspolazu i štite svoju imovinu na način kako to odluce lokalni organi vlasti. Pravi izvor otudene moci i pravo leglo korupcije jeste preraspodjela tuđih para i mi ćemo se svim legalnim sredstvima boriti protiv toga.
- ❖ Sadašnjim razvlašćivanjem općina stanje lokalne samouprave se sve više pogoršava. Nerijetko formiranje novih općina nije bilo stvarni interes građana. Stoga SDP BiH smatra da o podjeli, novim granicama i nadležnostima svoje lokalne zajednice treba da odlucuju sami pripadnici te lokalne zajednice. S obzirom da je lokalna zajednica vrlo složen organizam, kriteriji za njeno formiranje ne mogu biti jednostrani niti jednoznacni. Pogotovo smo protiv nacionalnog kriterija kao odlucujućeg, jer to vodi ka isključivostima i, najčešće, ima i druge konotacije (nacionalna homogenizacija i dr.), čime se nastoji izvršiti nacionalna teritorijalizacija BiH. Stoga smatramo da se građani cijele općine, o podjeli ili udruživanju, mogu izjasniti isključivo putem referenduma, a ne na zborovima ili neki drugi način.
- ❖ Iako višepartijski sistem sve više pokazuje svoje kvalitete, zapostavljeno je, s jedne strane, neposredno izražavanje interesa građana u lokalnim zajednicama i šire i, s druge strane, potiskivanje u drugi plan teritorijalnog predstavljanja. Stoga smatramo da su neprihvatljiva ustavna rješenja da općine udružene u

gradove imaju isti broj predstavnika bez obzira na brojnost gradana. Mi se u oblasti lokalne samouprave, također, zalažemo za korištenje i njegovanje i drugih primjerenih oblika neposrednog odlucivanja: referendum, zborovi gradana, gradanska inicijativa i dr.

- ❖ SDP BiH smatra da bi grad Sarajevo, kao glavni grad FBiH i Bosne i Hercegovine, trebalo da bude specificna jedinica lokalne samouprave i lokalne uprave. Pitanje nadležnosti Grada ne može se prepustiti Ustavu Kantona Sarajevo i ono ne može biti isto kao i drugih gradova u BiH. Nedopustivo je što je formiranjem kantona, ukinut grad Sarajevo kao glavni grad Federacije BiH i što su sve njegove kompetencije preuzete od strane Kantona. Također smatramo da bi Sarajevo kao glavni grad Federacije BiH i Bosne i Hercegovine morao da ima izvorne prihode koji bi se sastojali iz više vrsta poreza, kao i da samostalno raspolaže sa dijelom sredstava iz budžeta kantona i Federacije BiH.

SDP BiH se zalaže da izbori i odlucivanje u gradu Sarajevu treba da odražavaju multietnicku posebnost Sarajeva kao glavnog grada Federacije i BiH.

- ❖ SDP BiH se zalaže da se odnosi između organa lokalne samouprave isključivo uspostavljaju na osnovama ustava i zakona. Mora biti diskreciono pravo lokalnih vlasti da samostalno provode svoje inicijative u svim stvarima koje nisu isključene iz njihove nadležnosti. Viši organi vlasti mogu samo da nadziru lokalnu vlast, i to u pogledu zakonitosti, ali ne i cjelishodnosti. Lokalni organi moraju biti blagovremeno i na odgovarajući način konsultovani od viših organa vlasti o svim stvarima koje ih se direktno ticu.

- **Pravna država**

U kontekstu društvene tranzicije u Bosni i Hercegovini neophodno je dovršiti reformu pravnog sistema, i to recepcijom ustanova i pravnih dostignuća modernih evropskih država. Svi zakoni u Bosni i Hercegovini bice preispitani kako bi se utvrdila njihova kompatibilnost sa medunarodnim standardima u području ljudskih prava. Neprestano mijenjanje pravnih normi ili njihovo parcijalno korigiranje izaziva pravnu nesigurnost, što posebno otežava i ogranicava priliv stranog kapitala i sigurnost u razvoju unutarnjeg privatnog poduzetništva. Otuda ce Socijaldemokratska partija, na osnovu revizije dosadašnjih pravnih promjena, okoncati pravnu reformu i ustanoviti cvrst, stabilan i postojan pravni poredak.

Smisao i svrhu prava Socijaldemokratska partije BiH ne vidi u tome da ono bude u funkciji vladavine neke socijalne grupacije ili bilo kojeg partikularnog interesa. Naprotiv, Socijaldemokratska partija razumijeva pravo i pravni poredak u Bosni i Hercegovini kao okvir uspostavljanja opceg dobra i pune afirmacije ljudskih prava i sloboda. Pravni poredak nije u funkciji moci nego pravde, ne služi vladavini nego slobodi, u interesu je svih gradana, a ne elita. Najmanje je u funkciji osiguranja dominacije politickih partija. Revizijom dosadašnjih pravnih rješenja eliminirat cemo pravne pretpostavke za dosadašnju partijsku manipulaciju pravom.

Suprotstavljamo se politizaciji prava. Socijalni konflikti i politicki sukobi koji su par excellence pravnog karaktera moraju se rješavati pravnim sredstvima, a ne politickim intervencijama. Socijaldemokratska partija ce pravnim i ustavno-sudskim institucijama povratiti, oduzeti dignitet i uzurpirane kompetencije. Umjesto politizacije prava, Socijaldemokratska partija, kao partija koja brani princip legalizma, osigurat ce prostor za punu afirmaciju pravnoj državi.

Jednakost pred zakonom je neprikosnovena i apsolutna. Ne zalažemo se za bilo kakvu pravnu državu, nego državu ciji ce se pravni poredak zasnivati na pravnoj recepciji demokratskih vrijednosti, socijalne pravde i ljudskih prava, kao i pravne sigurnosti. Suverenitet prava, kao formalno nacelo konstitucije pravne države, za nas podrazumijeva suverenitet pravnog poretka koji osigurava dostizanje tih vrijednosti.

Pravni poredak ne može principijelno ogranicavati slobodu u izboru životnih alternativa i svjetonazorskih orijentacija. Pravni poredak treba da osigura za svakoga slobodu od straha, neznanja, izrabljivanja i represije.

Pravna jednakost treba da osigura prostor za razvitak svacijih individualnih sposobnosti, težnji i ljudskih

potreba. Jednakost društvenih šansi za sve – to je temeljno načelo demokratski ustrojenog pravnog poretka.

Za Socijaldemokratsku partiju BiH pravo na privatno vlasništvo je neprikosnoveno. Konfiskacija će biti zakonom zabranjena. Eksproprijacija mora biti pravno precizno definirana. Koncesije na nacionalno dobro bit će posebno pravno regulirane. Revizija procesa privatizacije bit će neophodna. Vlasništvo za sve, a prije svega za one koji su stvarali nacionalno bogatstvo – to je temeljni princip našeg koncepta privatizacije.

Vlast mora biti jasno podijeljena na zakonodavnu, izvršnu i sudsku. Zalagat ćemo se za punu afirmaciju parlamenta kao jedinog središta zakonodavne vlasti. Uvažavamo princip većine kao načelo demokratskog odlučivanja, ali se ne može većinom odlučivati o fundamentalnim kolektivnim i individualnim ljudskim pravima i slobodama.

Sudstvo mora biti nezavisno. U načelu izbor sudija se vrši bez reizbornosti. Da bi se sudstvo odvojilo od neposrednog faktičkog uticaja političkih stranaka ili čak grupa ili pojedinaca, podržavamo punu depolitizaciju i “departizaciju sudija”, te njihovo distanciranje od političkog i privrednog establišmenta, u skladu sa evropskim standardima uopće, a Evropskom poveljom o položaju sudija, posebno. Upravo zbog toga se SDP zalaže za formiranje nezavisnih komisija, koje bi na razini kantona i entiteta, kao i države BiH bitno uticali na izbor sudija i tužilaca. Pretpostavka za ostvarivanje nezavisnosti sudstva jeste i obezbijedenost stabilnosti izvora finansiranja i povoljnost materijalnog položaja sudija. SDP BiH smatra da je, polazeci od evropskih standarda, nezavisno sudstvo pretpostavka tržišne ekonomije, te uslovom demokratije i realizacije pravne države u svim segmentima društva.

Upravna državna administracija bit će uspostavljena na principima racionalnosti, profesionalizma, efikasnosti i podređenosti interesima građana i zakonu.

VI – BOSNA I HERCEGOVINA INTEGRIRANA U EVROPU

Socijaldemokratska partija Bosne i Hercegovine će voditi evropski orijentiranu vanjsku politiku, uz posebnu saradnju sa učesnicima i medijatorima Dejtonskog sporazuma, OUN-a i svim drugim demokratskim zemljama svijeta.

Naše strateško opredjeljenje je uključivanje Bosne i Hercegovine u savremene evropske integracione tokove, posebno u Vijeće Evrope, Partnerstvo za mir, Evropsku Uniju, i NATO savez.

Socijaldemokratska partija BiH i dalje smatra da slobodna, demokratska i ravnopravna Bosna i Hercegovina, u perspektivi, može i treba da bude jedan od značajnih faktora obnove historijskih, ekonomskih, prirodno utemeljenih na tradiciji zajedničkog života ustanovljenih veza između građana na našim južnoslavenskim prostorima. Preduvjet za to je međusobno priznavanje i uspostava normalnih demokratskih i ekonomskih odnosa. Za tako nešto mora postojati i inicijativa, spremnost i naklonost susjednih država. Odnosi sa susjedima moraju pocivati na potpunom uzajamnom poštivanju suvereniteta i teritorijalnog integriteta. Demokratske promjene, do kojih je došlo proteklih godina u susjednim zemljama, posebno u Republici Hrvatskoj, stvaraju povoljne uslove za jačanje i razvijanje tih odnosa na osnovama nezavisnosti i nemješanja u unutrašnje odnose, kao i unapređivanja ekonomskih i drugih odnosa od zajedničkog interesa.

• Članstvo u Vijeću Evrope

Vijeće Evrope je prva i najstarija međunarodna organizacija, osnovana u Evropi nakon Drugog svjetskog rata (1949). Njegova osnovna uloga je jačanje demokracije, zaštita ljudskih prava i uvođenje vladavine zakona u zemljama članicama. Vijeće Evrope je aktivno i na polju njegovanja evropskog kulturnog naslijeđa, te djeluje kao forum za preispitivanje širokog spektra socijalnih pitanja.

Uključivanje BiH u VE je za SDP BiH prioritetni politički cilj, odnosno prva nezaobilazna stepenica za uključivanje u savremene evropske integracione tokove.

BiH uživa status specijalnog gosta u VE od 1994. godine, dok je zahtjev za punopravno članstvo podnesen 1995. godine. U tom smislu je BiH, pored SRJ, jedina izrazito evropska zemlja koja nije punopravna članica Vijeća Evrope. SDP BiH će stoga imati vodeću ulogu u okviru Demokratske alijanse za promjene u stvaranju

temeljnih uvjeta za prijem BiH u VE, a koji se odnose na funkcioniranje državnih institucija, funkcioniranje institucija za zaštitu ljudskih prava i uspostavljanje profesionalnog i neovisnog sudstva.

U okviru ovih opcijih uvjeta, SDP BiH će posebno insistirati na ispunjenju i konkretnih uslova koji su vezani za funkcioniranje institucija vlasti, usvajanje stalnog Izbornog zakona i implementiranje Odluke Ustavnog suda BiH o konstitutivnosti naroda.

- **Približavanje Evropskoj uniji (EU)**

Osnovni projekt SDP BiH koji u sebi sadrži citav niz ciljeva jeste uključenje BiH u EU. Približavanje EU predstavlja izuzetno složen i zahtjevan proces, koji podrazumijeva postepeno usvajanje dostignutih standarda i vrijednosti koji karakteriziraju EU.

Priznajući evropsku perspektivu zemljama Jugoistočne Evrope, EU je, počevši od 1999. godine, razvila novi pristup regionu kroz Proces za stabilizaciju i pridruživanje (SAP). Proces promovira nove i jasnije perspektive ugovornih odnosa zemalja regije sa EU i istodobno daje novi podstrek za njihov pojedinačni doprinos. U suštini, Proces za stabilizaciju i pridruživanje omogućuje skraćeni put za integraciju zemalja Jugoistočne Evrope sa EU. Njegov krajnji dometa je Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju (SAA), koje zemlje Jugoistočne Evrope zaključuju pojedinačno i u skladu sa ostvarenim napretkom u pogledu ispunjenja uvjeta definiranih u SAP-u.

SDP BiH će raditi na konkretizaciji odnosa Bosne i Hercegovine sa EU, odnosno, otpoceti sa izradom Studije o podobnosti koja otvara pregovore o Sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju.

Važeca ocjena EU je da u BiH još nisu sazreli uvjeti za izradu Studije o podobnosti, te su stoga kao međufaza ponudene Smjernice koje predstavljaju početne uvjete, podijeljene u tri segmenta: politički koraci, ekonomski koraci i koraci u oblasti demokracije, ljudskih prava i vladavine zakona. Ostvarujući svoj program, SDP BiH u stvari stvara pretpostavke da se ovaj međukorak napravi i trasira siguran put ka EU.

- **Pristup Euro-atlanskim integracijama na nivou sigurnosti**

SDP BiH će iskoristiti aktuelni trend otvaranja Euro-atlanskih struktura prema BiH, posebno onih u sferi sigurnosti i jačanja vojne saradnje u svrhu stvaranja "pan-evropskog mirovnog poretka", kao osnove za dugoročnu stabilnost. U tom smislu veoma je važno založiti se za uključenje BiH u evropske sigurnosne integracione procese i mehanizme. Pri tome, ključnu ulogu ima unapređenje odnosa sa NATO.

Uporedo sa otvaranjem mogućnosti za prijem novih članica u svoj savez, NATO je, počevši od 1994. godine ponudio zemljama članicama OSCE novi program saradnje pod nazivom Partnerstvo za mir (PfP).

PfP se fokusira na konkretnu saradnju na obrambenom polju, u dogovorenom obliku i intenzitetu. SDP BiH će stvoriti uslove koji se zahtijevaju od NATO partnera, a koji se odnose na transparentnost u procesu planiranja obrane i odobravanje budžeta, osiguranje demokratske kontrole nad oružanim snagama, održavanje sposobnosti i spremnosti za sudjelovanje u mirovnim operacijama pod okriljem UN i OSCE, razvijanje vojne saradnje sa NATO-om u svrhu zajedničkog planiranja, obuke i vježbi, namijenjene jačanju spremnosti za poduzimanje mirovnih misija, operacija potrage i spasavanja, kao i humanitarnih organizacija, te dugoročno razviti snage koje mogu bolje djelovati zajedno sa snagama članica NATO.

SDP BiH je spreman stvoriti i dodatne uvjete za priključenje BiH PfP, a koji se odnose na razvijanje vojne komandne strukture na državnom nivou BiH, poduzimanje koraka u pravcu političkog i ekonomskog progresa, kao i progresa na poljima demokracije, ljudskih prava i vladavine zakona, utvrđenih u Smjernicama EU, razvijanje transparentnih odnosa sa susjedima i na punu podršku povratku izbjeglica i raseljenih lica.

SDP BiH se obavezuje, također, jačati komunikacije na svim područjima sa našim građanima u inozemstvu, posebno sa prognanicima i iseljenicima. Stvarat ćemo uvjete za povratak onih koji to žele, za njihovo brže i potpunije uključivanje u društvene i privredne tokove. Imat ćemo aktivan odnos prema dijaspori bosanskohercegovačkih građana i iseljenika zalažuci se za njihovo institucionalno organiziranje. Njihova

potpomoci našoj državi je od dugoročnog velikog značenja.

U svim međunarodnim komunikacijama, SDP BiH će se dosljedno zalagati za mir i ravnopravnost, boriti se protiv rasizma, terorizma, šovinizma i svih drugih oblika nasilja usmjerenih protiv pojedinaca, grupa i naroda. Mi smo protiv svakog oblika imperijalističke i ekspanzionističke politike i kolonijalizma.

Vanjska politika Bosne i Hercegovine, kako je vidi Socijaldemokratska partija Bosne i Hercegovine, podrazumijeva da se ona, i u aspektu diplomatske reprezentacije, vodi na nacelu poštovanja evropskih standarda. Zato Socijaldemokratska partija Bosne i Hercegovine smatra da se u ovoj oblasti, pogotovo kada je riječ o kadrovskoj politici, a u cilju pune afirmacije nezavisnosti i suvereniteta Bosne i Hercegovine, mora poštovati, prije svega, nacelo bosanskohercegovačkog patriotizma, profesionalnosti, stručnosti i nacionalne izbalansiranosti.

VII – TRANZICIJA EKONOMSKIH ODNOSA

• Za otvorenu tržišnu privredu

Socijaldemokratska partija Bosne i Hercegovine zalaže se za tržišnu privredu zasnovanu na kompleksnom razvoju integralnog tržišta roba, usluga, novca, kapitala i rada; na pluralizmu svojinskih odnosa, uz dominantnu ulogu privatne svojine; na ekonomskoj motivaciji preduzetnika, menadžera i radnika; na općem i jednakom pravu konkurencije; na otvorenosti prema utjecajima svjetskog tržišta; na efikasnoj zaštiti imovine i ekološkoj sigurnosti građana.

Otvorenost prema utjecajima svjetskog tržišta roba, usluga, novca, kapitala, znanja i informacija predstavlja glavni uvjet brže obnove i efikasnog razvoja domaće privrede. Slobodna cirkulacija roba, usluga, novca, kapitala, znanja i informacija između dva entiteta u Bosni i Hercegovini ima opredjeljujući utjecaj na efekte i pravce saradnje domaće i svjetske privrede.

Socijaldemokratska partija Bosne i Hercegovine zalaže se da svi oblici svojine imaju ravnopravne uvjete privređivanja i razvoja. Zalažemo se za ukidanje svih ograničenja u pogledu formiranja vlasničke strukture privrednih subjekata, kako u pogledu njihovog organiziranja tako i u pogledu nosilaca vlasničkih funkcija. U tom cilju između domaćih i inozemnih rezidenata ne smiju se praviti bilo kakve razlike.

Zalažemo se za proširenje privatnog preduzetništva u sve oblasti ljudskog stvaralaštva. Posebnu pažnju ćemo pokloniti stvaranju optimalnih uvjeta za razvoj dioničarstva kao kolektivne privatne svojine, odnosno oblika demokratizacije preduzetničke funkcije privatnog kapitala. SDP BiH je protiv koncepta društvenih preduzeca jer ona nemaju jasno definiranog titulara svojine. Državna svojina ima mjesto u onim oblastima privatnog i društvenog života gdje se ni na koji drugi način ne mogu zadovoljiti društveno priznate potrebe, jer privatni kapital to ne može ili nema ekonomskog interesa. Također smatramo da je neophodno konstituirati javna preduzeca za gazdovanje prirodnim bogatstvima. Stanovište Socijaldemokratske partije Bosne i Hercegovine je da niko ne može imati ekskluzivno pravo svojine nad prirodnim resursima, jer su oni općedruštvena dobra. Njihovo korištenje mora biti uvjetovano plaćanjem odgovarajuće rente u korist društvene zajednice.

Zalažemo se za priznavanje prava na restituciju imovine bivšim vlasnicima. Restitucija će biti u finansijskom, a samo izuzetno u naturalnom obliku. Finansijska naknada treba biti pravilna.

Obnova ratom porušene zemlje neće biti moguća bez angažiranja stranog kapitala. Ne robujući doktrinarnim formulama, a respektirajući nužnosti brzog i sveobuhvatnog ekonomskog oporavka zemlje, Socijaldemokratska partija Bosne i Hercegovine će podržavati angažovanje stranog kapitala u različitim oblicima i aranžmanima (koncesije, krediti, zajednička ili samostalna ulaganja i slično).

Demokratski socijalizam, utemeljen na mješovitoj privredi, sa dominantnom pozicijom privatnog vlasništva u punoj mjeri respektira tržište i njegovu logiku. Tržište je jedan od dinamičnih faktora ukupnih privrednih kretanja. Tržište i konkurencija su i unutar demokratskog političkog ustrojstva društva neophodni kao faktor koji uspješno sinhronizira mnoštvo ekonomskih interesa i privrednih odluka. Tržište je i instrument kojim se ostvaruje ravnoteža između ponude i potražnje. Mi respektiramo historijsku činjenicu da se tržišni sistem u visokorazvijenim zemljama pokazao produktivnim i da mu nisu mogli konkurirati sistemi etatističkog, odnosno centraliziranog planiranja i reguliranja privrednog života. I u društvu mješovite privrede, u značajnim oblastima društvenog života, tržište i konkurencija su bitne pretpostavke zadovoljavanja potreba potrošača, ali i dinamični faktor uspostavljanja efikasnosti i stimulacija u proizvodnji u cjelini.

Zbog svega toga, mi smatramo da država mora odgovarajućim mehanizmima nadoknaditi defekte i nedostatke tržišta i ekonomskog poretka kojeg on implicira. Svojom adekvatnom makroekonomskom politikom ona treba da intervenira u tržišne odnose i regulira tržište u interesu svih građana i temeljnih vrijednosti demokratskog socijalizma. Ona ce to uciniti u mjeri u kojoj ce voditi racionalnu monetarnu, fiskalnu i poreznu politiku, utjecati na razvoj infrastrukture, osiguravati komunalne i druge interese i potrebe svih građana. Mi smatramo da je najvažnija zadaca države da globalnom ekonomskom politikom formulira opce pretpostavke i okvire privrednog razvoja i da se pri tome rukovodi opcim interesima građana i društva u cjelini. Država ce stvarati normativne pretpostavke da građani putem medusobnog udruživanja, organiziranja, licne inicijative, rada i poduzetništva ostvaruju više niveoe svojega socijalnog statusa.

Mi do kraja respektiramo, na ovom planu, osnovnu devizu zapadnoevropskih socijalistickih i socijaldemokratskih partija: "Konkurencije koliko je god moguće – planiranja koliko je neophodno". Socijaldemokratija je najsigurniji put da tržišna globalna ekonomija postane socijalna i stvara razvoj i blagostanje za sve, a ne za nekolicinu. U tom smislu koncept socijalne tržišne privrede podrazumijeva uravnotežen ekonomski, socijalni i ekološki razvoj.

• Strategija razvoja

Ubrzan i održiv ekonomski razvoj je nužan preduvjet stabilnosti Bosne i Hercegovine i njenog uključivanja u evropske integracije. Radi toga SDP BiH cijeni da se mora u što kracem roku realizovati temeljita tranzicija ekonomskog sistema u okviru cjelovite tranzicije društva.

Za SDP BiH od suštinskog je znacaja zaštita granica Bosne i Hercegovine i njihova potpuna kontrola, te primjena utvrđenog carinskog režima na cijeloj teritoriji države, zatim integracija tržišta i eliminiranje prepreka u meduentitetskoj razmjeni, održavanje monetarne stabilnosti i upotreba jedinstvene bosanskohercegovačke valute u svim dijelovima Bosne i Hercegovine. Tržišni prostor u BiH isparcelisan je politickim djelovanjem bivših vladajućih stranaka na tri skoro autonomna dijela od kojih su dva, mimo kriterija tržišnog poslovanja, izgradila cvršće veze sa privredama susjednih zemalja, nego medusobno na tržištu BiH.

Poroznost granica i ovakvo stanje na tržištu rezultiralo je stvaranjem snažnog "crnog" tržišta i uslovlila da se skoro polovina društvenog proizvoda BiH ostvaruje u tzv "sivoj ekonomiji". Uspostava i funkcionisanje jedinstvenog tržišta na cijelom prostoru BiH, osnovna je pretpostavka za razvoj i zaštitu domace proizvodnje i otvaranje prema tržištima drugih zemalja, odnosno uspješnog uključivanja u procese globalizacije tržišta u svijetu. Zbog toga se SDP BiH zalaže za liberalizaciju tržišta i što manje ogranicavanje uvoza, ali istovremeno i za ekonomsku podršku i podsticaje izvozno orijentiranoj domacoj proizvodnji u skladu i na nacin primjeren razvijenim tržišnim privredama.

Nacionalisticki sistem vlasti odgovoran je što na nivou BiH nemamo strategiju tehnološkog i ekonomskog razvoja. Nepostojanje ovog dokumenta uslovljava stihijnost u razvoju i stalno zaostajanje nivoa tehnicke opremljenosti i proizvodne sposobnosti naših preduzeca. To na drugoj strani znacajno povecava troškove proizvodnje i smanjuje konkurentsku sposobnost ukupne privrede BiH u razmjeni godišnjeg bruto proizvoda, sa svim negativnim posljedicama po ukupan razvoj.

Privreda zasnovana na tehnologijama tzv. "usporenog razvoja" se sporo inovira i postaje smetnja afirmaciji znanja kao jednog od osnovnih faktora razvoja svake zemlje. Zbog toga se SDP BiH zalaže za izradu strategije tehnološkog i ekonomskog razvoja i definisanja globalnih strateških ciljeva u ovoj oblasti na nivou BiH. Ti ciljevi moraju polaziti od nužnosti izmjene privredne strukture osvajanja i razvoja novih tehnologija, modernizaciju i prilagodavanje privredne strukture tržišnim potrebama razvoja. SDP se zalaže za izgradnju otvorene tržišne privrede, uz odgovarajuću ulogu države u stvaranju povoljnog ambijenta, za njeno povezivanje sa svjetskom privredom i posebno uključivanje u evropske ekonomske integracije.

Razvoj novih kapaciteta i izmjena strukture postojećih, mora se staviti u funkciju tehnološkog i ekonomskog progresa i zapošljavanje. U okviru podizanja ukupne konkurentske sposobnosti preduzeca potrebno je preferirati ulaganja kojima ce se postizati viši stepen integrisanosti bosanskohercegovačkog tržišta u cjelini. Bez jedinstva tržišta BiH, odnosno jedinstvenog ekonomskog sistema na tom prostoru, jasanja zajednickih institucija države u okviru njihovih ustavnih nadležnosti, bez spremnosti primjene donesenih zakona na cijeloj teritoriji BiH i kooperativnosti u iznalaženju najracionalnijih rješenja, ne mogu se stvarati uslovi za efikasan privredni sistem.

U oblasti poljoprivrede, stocarstva i turizma vlada potpuno odsustvo strategije i osmišljenog razvoja. Anarhicnost u ovim granama, odnosno nizak nivo proizvodnje i pružanja usluga uslovlili su nekontrolisani uvoz proizvoda iz ove oblasti, cesto veoma sumljivog kvaliteta. Na taj nacin se dodatno umanjuje konkurentska sposobnost zemlje što ima mnogostruko negativne posljedice po ukupan razvoj.

Zbog toga se SDP BiH zalaže za izradu strategije razvoja poljoprivredne proizvodnje, stocarstva i turizma. Pri tome se mora poci od resursa kojima u ovim granama raspolažemo, utvrditi prioritete u dostizanju standarda proizvodnje i pružanja usluga koji ce biti konkurentni na medunarodnom tržištu, izraditi cjelovit sistem zaštite i stimulacije proizvodnje i pružanja usluga, te imati na umu specifičnosti poljoprivredne proizvodnje, stocarstva i turizma u skladu sa tradicijom i klimatskim karakteristikama pojedinih regiona u BiH, odnosno njihovu komplementarnost.

- **Reforme ekonomskog sistema**

U periodu vlasti koalicije jednonacionalnih stranaka nije postojala politicka volja vladajucih struktura na nivou entiteta i države BiH za stvaranje politickog i pravnog okvira za izgradnju samoodržive ekonomije kao osnovnog preduvjeta za prosperitetan razvoj i tranziciju društva.

Nedostatak politicke volje rezultat je pogrešnog koncepta vlasti za ciju se promjenu SDP BiH zalaže.

Fiskalni sistem. SDP BiH smatra da ekonomske reforme u BiH nije moguće izvesti bez radikalne izmjene fiskalnog sistema. Postojeci fiskalni sistem u osnovi stimuliše špekulativne poslove. Poznato je naime, da je BiH trenutno zemlja sa najvećim fiskalnim opterećenjem u Evropi, što pored ostalog, onemogućava razvoj legalnog biznisa i priliv stranog direktnog ulaganja u privredu Bosne i Hercegovine, kao osnovnog preduslova bržeg razvoja.

Zbog toga ce SDP BiH insistirati na promjeni sistema oporezivanja uvođenjem poreza na dodatnu vrijednost u ekonomsko prihvatljivoj visini i smanjenje opterećenja na placu koje ce eliminisati izbjegavanje placanja obaveza po ovom osnovu i druge negativne posljedice koje visoka poreska opterećenja proizvode.

Nužno je dakle, ukupan fiskalni pritisak smanjiti na nivo srednje razvijenih zemalja cime bi se eliminisao i jedan od važnih uzroka zbog kojih je malo stranih direktnih investicija u Bosnu i Hercegovinu.

Bankarski sistem. Izrazito loše kondicije banaka i loš bankarski sistem neprimjeren tranzicijskim zahtjevima jedan su od osnovnih razloga nemogućnosti angažovanja domaceg novca koji je deponovan u inozemnim bankama, s jedne strane, i bržeg privrednog razvoja s druge, angažovanjem ovog i novca stranih privatnih investitora.

Stoga SDP BiH smatra prioriternim reformu bankarskog sistema i stvaranje uvjeta za ulazak stranih banaka u BiH.

U reformi bankarskog sistema polazice se od cinjenice da se privatizacija banaka obavlja veoma sporo, da je veliki broj banaka privatiziran mimo zakona, prodajom dionica državnih preduzeca u bankama, privatnim preduzecima, mimo zakona, da je prisutna nesolventnost i nelikvidnost banaka, da su kamate na kredite previsoke, a kamatna mreža ekonomski potpuno neprihvatljiva, odnosno, da legalni biznisi ta opterećenja jednostavno ne mogu podnijeti.

Poseban problem u funkcionisanju bankarskog sistema su svakako neprihvatljivo niska imovina banaka i veoma raširena pojava politickih i drugih pritisaka na banke kod usmjeravanja kredita.

Finansijski i obracunski sistem. Neadekvatan finansijski i obracunski sistem uzrokovali su na jednoj strani izuzetno visok stepen nelikvidnosti i raširenu pojavu finansijske nediscipline i ekonomski neprihvatljiv iznos gubitaka u privredi BiH.

Stoga ce SDP BiH insistirati na izmjeni finansijskog sistema i pooštavanje finansijske discipline kroz izmjenu zakona u ovoj oblasti, te primjenu zakona i njihovu nadogradnju kada je u pitanju poslovanje sa gubitkom. Porazna je cinjenica da su gubici i dugovanja državnih preduzeca veća od kapitala tih preduzeca.

Nužno je, naime eliminirati razarajuci negativan uticaj nelikvidnih i nesolventnih preduzeca i preduzeca

gubitaša, posebno u državnoj svojini, koja se neće brzo privatizirati na ukupan razvoj uspješnih firmi i ekonomski sistem u cjelini, instaliranjem finansijskog i obracunskog sistema primjerenog tržišnim ekonomijama, odnosno uvođenjem u praksu evropskih standarda u ovim oblastima.

Javna potrošnja. Dosadašnji ustavno-pravni ustroj Bosne i Hercegovine sam po sebi generira veoma visok stepen javne potrošnje na svim nivoima počev od općine preko kantona i entiteta do nivoa države. Očigledan je nesrazmjer između potreba u ovoj oblasti i realnih mogućnosti privrede na ovom nivou razvijenosti. Naravno ti problemi se još više uvećavaju, imali se u vidu izuzetno neracionalno organiziran i veoma brojani birokratsko-administrativni aparat naročito u entitetima, kantonima i općinama. Zbog stanja u pogledu kontrole granica, neadekvatnog poreskog sistema, načina ubiranja i alokacije fiskalnih prihoda, te veoma prisutne evazije i utaje, netransparentnosti u ovoj oblasti nenamjenskog trošenja "javnog" novca u nejavne potrebe, nužno je temeljito reformisati i ovu oblast.

SDP BiH će u okviru ukupnih reformi ekonomskog sistema posebnu pažnju usmjeriti na rješavanje problema ubiranja sredstava i njihovog trošenja u budžetima na svim nivoima organizovanja države.

Odgovarajućim mjerama mora se spriječiti utaja i izbjegavanje plaćanja poreskih i drugih obaveza, uz prethodnu reformu poreskog sistema i učiniti poreske obveznike ravnopravnim pred zakonom. Oslobođanje od ovih obaveza ili dodatna opterećenja ne smiju biti instrument političkog pritiska.

Izveštavanje o utrošku budžetskih sredstava, struktura te potrošnje izmjene u budžetima, angažovanje ovih sredstava za potrebe koje nemaju karakter javne potrošnje, mora se regulisati zakonom i učiniti dostupnim poreskim obveznicima.

SDP BiH će insistirati na smanjenju činovničko-birokratskog aparata budžetskih korisnika kao i broja funkcionera u izvršnoj i zakonodavnoj vlasti na svim nivoima, u cilju što racionalnijeg trošenja javnog novca.

Privatizacija. Uspješnost ukupnog procesa tranzicije društva u BiH u najvećoj mjeri zavisi od brzine i uspješnosti pretvorbe državne svojine u privatnu. Državnu svojinu treba zadržati samo u nužnom obliku u nekim oblastima infrastrukture, s obzirom da nam dosadašnje iskustvo u postojanju ovog oblika svojine govori da je svojina u tom periodu bila najnezaštićenija i najneefikasnije korištena.

Nužno je razvoj temeljiti na privatnom vlasništvu i podsticati razvoj privatnih inicijativa, posebno tzv. malih i srednjih preduzeća. Stoga SDP BiH se zalaže za stvaranje političkog i pravnog okvira koji će pogodovati razvoju privatnog poduzetništva i na toj osnovi povećanja zaposlenosti.

Ni jedan od ciljeva ekonomskog razvoja nije moguće ostvariti bez dominantne uloge privatnog vlasništva u BiH. Zbog toga, privatizacija državne imovine nema alternative, pogotovo ima li se u vidu činjenica da strani strateški investitori svoja sredstva neće u ozbiljnijem obimu angažovati u preduzeća koja nisu pretežno privatna.

U dosadašnjem toku privatizacije u BiH od strane bivše vlasti, načinjeno je niz grešaka, koje znatno utiču na efikasnost ekonomskog sistema i dovode do značajnih strukturalnih poremećaja.

I pored postojanja okvirnog zakona na nivou BiH, entiteti su svojim zakonodavstvom praktično promovirali u osnovi dva različita koncepta privatizacije. Proces privatizacije se odvija veoma sporo što svjesno ili ne, dovodi do daljeg obezvređivanja državne imovine.

Model privatizacije, zbog slabosti obracunskog i finansijskog sistema, devalvacije potraživanja građana, relativno širokih ovlaštenja agencija za privatizaciju, neprovođenja zakona iz oblasti pranja novca i niza drugih slabosti ispoljenih u dosadašnjem toku privatizacije, pretvorio se u neprihvatljiv model pljacke nacionalnog bogatstva i bogacenja.

Zbog toga će se SDP BiH zalagati za preispitivanje do sada izvršene privatizacije preduzeća i banaka, te reviziju u svim slučajevima gdje je došlo do zloupotreba, kriminala i pljacke, kao i zaštitu certifikata i vaučera, osnivanje investicionih privatizacijskih fondova i društava za upravljanje ovim fondovima i, što je naročito važno, uslovima koji se propisuju u tenderima i upisu dionica, obezbjeđivati učešće stranih strateških investitora u privatizaciji. Od posebne je važnosti da Centralna banka BiH preuzme ključnu ulogu u formiranju jedinstvenog tržišta kapitala.

Za SDP BiH od posebnog je značaja zaštita radnika i penzionera u procesu privatizacije. Zbog toga će se,

pored ostalog, insistirati da se dio efekata od privatizacije usmjeri u konsolidaciju penzionog fonda i fonda za zapošljavanje.

Zbog toga je potrebno izvršiti radikalne ekonomske reforme, koje će obezbijediti povoljan ambijent za strane direktne investicije, poboljšanje poslovne klime, ulazak stranih banaka u BiH, što brži završetak privatizacije i na toj osnovi povećanje konkurentne sposobnosti zemlje, odnosno izgradnju takvog ekonomskog i privrednog sistema koji će obezbijediti što veći izvoz i brže zapošljavanje.

• **Politika zapošljavanja**

S obzirom na enormnu nezaposlenost (oko dvije trećine radno aktivnog stanovništva BiH je nezaposleno), SDP BiH smatra da pitanje veće zaposlenosti mora biti centralno pitanje u ekonomskoj politici svih državnih organa. Budući da je u Federaciji BiH u toku 2000. godine prosječno bilo oko 270.000 nezaposlenih, a u Republici Srpskoj 140.000, SDP BiH će odlučno insistirati da se preduzmu radikalne i efikasne mjere u politici zapošljavanja. Založit ćemo se za reformu sistema zapošljavanja u sljedećem pravcu:

- Osigurati potrebna finansijska sredstva za poticajne mjere aktivnog zapošljavanja;
- Preustrojiti službe zapošljavanja u aktivne posrednike u zapošljavanju;
- Uspostaviti tripartitno odlučivanje na svim nivoima sistema zapošljavanja;
- Uvesti podsticajne promjene u poreskom sistemu s olakšicama za zapošljavanje onih kategorija radnika koji se teže zapošljavaju;
- Donijeti poseban program zapošljavanja i za potrebe zapošljavanja izdvojiti najmanje 10% sredstava iz ukupne privatizacije;
- Stimulisati razvoj privatnog sektora i obrtništva kroz olakšice za novozaposlene radnike i pogodnosti za nove mlade poduzetnike;
- Donijeti poseban program javnih radova;
- Mjerama ekonomske politike podsticati zapošljavanje mladih stručnih kadrova i uskladiti program obrazovanja sa potrebama zapošljavanja i razvoja;
- Povećati mogućnosti skraćene radnog vremena za što veći broj zaposlenih, zatim, uvesti praksu volonterskog rada za stručne radnike, te donijeti posebne programe prekvalifikacije, dokvalifikacije nezaposlenih i samozapošljavanja;
- Osigurati povoljne uvjete privredivanja u agraru, prije svega, smanjivanjem poreznih opterećenja i povećanjem stimulacija za proizvodnju, te obezbjeđivanja povoljnih kreditnih aranžmana;
- Preduzeti efikasne mjere i rigorozne sankcije na suzbijanju rada "na crno";
- Poreskim i drugim olakšicama privući strani kapital;

Bez obzira na dubinu sadašnje ekonomske krize, Socijaldemokratska partija BiH stoji na stanovištu odbrane jednog od osnovnih ljudskih prava – prava na rad. SDP će se odlučno suprotstaviti pojavama neravnopravnosti radnika prilikom zapošljavanja, posebno protiv "kategorije podobnosti" i davanja prednosti po nacionalnoj i stranackoj pripadnosti i polnoj diskriminaciji.

• **Stambena politika**

Cijeneci činjenicu da obezbjeđenje stambenog prostora, uz osiguranje radnog mjesta, predstavlja minimum životne egzistencije, Socijaldemokratska partija Bosne i Hercegovine se zalaže za model stambene izgradnje i stambene politike primjeren uslovima tržišnog privredjivanja, konzistentan i provodiv na svim nivoima vlasti, od općine do države.

Opređenje SDP BiH je da, osim određenih kategorija stanovništva, nema mogućnosti besplate dodjele stanova. Ali zalažemo se da se podsticajnim mjerama brže otvaraju mogućnosti sticanja "krova nad glavom". Stimulativnim mjerama kreditne politike trebalo bi omogućiti kupovi nu stana, ili izgradnju kuće, pod tržišnim uvjetima, na dugoročan kredit, koji će se vraćati iz ostvarene plate ili drugog oblika zarade.

Nasuprot tome, posebnim kategorijama stanovništva, kao što su: demobilizirani borci, ratni vojni invalidi, porodice poginulih boraca i šehida i lica koja se po privremenim rješenjima (a nemaju drugi smještaj) moraju

iseliti iz postojećih (tudih) stanova i ne mogu se vratiti u svoje, neophodno je tražiti drugaciji način rješavanja njihovih stambenih potreba.

Za ove kategorije, SDP BiH će nastojati, da se obezbijedi donošenje odluka kojima bi se omogućile slijedeće olakšice: dodjela zemljišta za izgradnju stanova, uz oslobađanje određenih troškova koji terete građevinsku dozvolu; dodjela tavanjskih i potkrovnih prostora pod povoljnim uslovima, kao i kod dodjele zemljišta; izgradnja nedovršenih potkrovnih stanova, uz obavezu korisnika da ga dovrši i otkupi novcem, uz rok otplate 20 do 30 godina, beskamatno; donošenje odluka o plaćanju stambene zakupnine, za izuzetno teške socijalne kategorije (na osnovu iseljenja po privremenim rješenjima), u određenom periodu; formiranje posebnih fondova, na bazi solidarnosti, iz kojih bi se gradili stanovi za ove kategorije, te vršile subvencije za socijalno ugrožene kategorije građana.

U cilju ubrzanja stambene izgradnje neophodno je obezbijediti donošenje zakonskih propisa kojima bi se stimulirala stambena izgradnja, i to: oslobađanje plaćanja taksi, poreza i drugih davanja na ovim nivoima, za određene kategorije, uključujući mlade porodice (npr. do 40 godina starosti), kojima bi cijena stana bila niža od tržišne); usmjeravanje određenih budžetskih sredstava u pripremanje infrastrukture zemljišta; formiranje određenih fondova za izgradnju stanova i porodičnih kuća na kreditnoj osnovi; obezbijedenje povoljnih kreditnih ino-linija, namjenski odobrenih za stambenu izgradnju, prije svega, mladih porodica; stvaranje fondova za socijalno ugrožene kategorije, iz budžetskih sredstava ili dobivenih (doniranih) sredstava, koja nisu u mogućnosti da kupovinom na kredit obezbijede sebi "krov nad glavom".

- **Selo i poljoprivreda.**

Za Socijaldemokratsku partiju Bosne i Hercegovine nije sporno da je bilo krupnih grešaka u socijalističkoj politici prema selu i uopće prema poljoprivrednim proizvođačima. Otuda mi želimo izgraditi novu ekonomsku politiku prema selu, čija je osnovna maksima: veća proizvodnja hrane, razvijenije selo i bogatiji seljak.

Smatramo da se svim mjerama ekonomske politike u Bosni i Hercegovini u isti tržišni položaj moraju dovesti robni proizvođači na selu i drugi proizvođači materijalnih dobara i duhovnih vrijednosti. Za nas seljaci nisu građani drugog reda i ne mogu biti oštećeni u svojim ljudskim, nacionalnim, građanskim, političkim i ekonomskim pravima i slobodama. Zalažemo se za to da se makroekonomskom politikom i drugim mjerama stvaraju pretpostavke za brže prevladavanje naslijeđenih tradicionalnih razlika između sela i grada. Stanovništvo na selu mora imati podršku države u sopstvenim nastojanjima da u svojim sredinama osigura ekonomsku, urbane i kulturne pretpostavke bogatijeg i sretnijeg življenja.

Socijaldemokratska partija Bosne i Hercegovine zalaže se da zemljoradnici budu samostalni u pogledu odlučivanja o udruživanju u zemljoradničke zadruge i druge proizvodne oblike saradnje i privređivanja. Moraju se osigurati povoljni uvjeti privređivanja za privatni i državni sektor u agraru, prije svega smanjivanjem poreskih opterećenja i povećavanjem stimulacija za proizvodnju. Naša politika prema selu podrazumijeva reguliranje penziono-invalidskog osiguranja seljaka i adekvatnu zdravstvenu zaštitu.

VIII– OBRAZOVANJE I VASPITANJE, NAUKA I KULTURA – BITNE KOMPONENTE RAZVOJA

Slobodnog, demokratskog i bogatog društva nema i ne može biti bez razvoja i napretka u domenu obrazovanja, kulture, tehničke kulture, medija i zdravlja. Strateško polazište naše politike je da nauka, kultura, tehnička kultura, informiranje i zdravstvo nisu potrošnja, već mocna reproduktivna osnova društva u uvjetima naučno-tehnološke revolucije i kulturno-civilizacijskog programa. Ni efikasne tržišne privrede ne može biti bez koordinirane dugoročne politike u ovim za društvo vitalnim oblastima. SDP BiH smatra da je potrebno društvenim konsenzusom utvrditi zajedničke ciljeve obrazovanja i odgoja u BiH.

- **Za viši kvalitet obrazovanja.**

Socijaldemokratska partija Bosne i Hercegovine zalaže se za ravnopravnost svih u obrazovanju, za autonomnu školu bez uticaja ideologije, za nastavne planove i programe na nivou svjetskih standarda, za slobodan izbor stranih jezika, za širi obuhvat djece predškolskim obrazovanjem, za besplatno osnovno i srednje obrazovanje u javnom sektoru.

Sa razvojem društvenog standarda i poboljšanjem materijalnog položaja gradana, zalažemo se za postepeno uvođenje studentske participacije u finansiranju javnog visokog obrazovanja.

Nove tehnologije modificiraju radikalno prirodu obrazovanja i rada i daju organizaciji proizvodnje jednu internacionalnu dimenziju. Među zadacima koje nameće modernizacija, najvažnija je investicija u ljudski kapital i to treba činiti tako da pojedinci i firme budu spremne da se suoče sa sutrašnjom ekonomijom koja će biti bazirana na znanju.

SDP BiH smatra da se mora raditi na tome da obrazovanje zauzme najvažnije mjesto u našoj aktivnoj politici na području razvoja i tržišta rada. Jer, želimo da svi mladi mogu ući u svijet rada putem profesionalnog kvalifikovanog obrazovanja. Zajedno sa poslodavcima, sindikatima i drugim partnerima, mora se cijeniti da li je pruženo dovoljno mogućnosti što se tiče obrazovanja i prakse i da li to odgovara zahtjevima tehnološkog razvoja i tržišta rada.

Odlučno ćemo zahtijevati da prvi prioritet u razvoju mora biti u investicijama u ljudske i socijalne resurse. To je razlog zašto obrazovanje ne smije biti ponudeno samo na određeno vrijeme, odnosno smatramo da se u razvoju našeg društva mora ponuditi pristup obrazovanju i praksi koja omogućava perspektive tokom cijelog života.

Sva djeca, bez obzira na razlike u socijalnom položaju i obrazovnom nivou roditelja i sredine, pod jednakim uvjetima treba da ispoljavaju i potvrđuju svoju kreativnost i inovativnost. To mora biti obaveza države, što prije svega podrazumijeva viši nivo socijalne sigurnosti i učenika i studenata, odnosno poboljšanje učenickog i studentskog standarda (izgradnju novih i modernizaciju postojećih objekata, stipendiranje i kreditiranje, posebnu, zakonom uređenu, zaštitu učenika i studenata podstanara).

U tom smislu sistem i nastavni programi obrazovanja, po mišljenju SDP BiH, moraju počivati na zajedničkim osnovama i to na cijeloj teritoriji BiH, reformišuci sve stepene obrazovanja u skladu sa svjetskim standardima. Posebno ćemo se zalagati za veću društvenu brigu o talentovanim mladim ljudima kroz stupnjeve obrazovanja i bržu materijalizaciju njihovih kreativnih i inovativnih potencijala. Učenicima osnovnog obrazovanja omogućiti tehničku izobrazbu i razvoj afiniteta prema tehničkom stvaralaštvu povećanjem udjela tehničkog odgoja u nastavnom procesu. Mi smo za liberalizaciju upisne politike, orijentaciju za podizanje kvaliteta studija kroz inovaciju programa i tehničko-tehnološke opremljenosti, kadrovsku selekciju i ukupnu racionalizaciju ukupnog školstva. Umjesto klasične vjerske pouke u obrazovne institucije treba uvesti izučavanje kulture religije ili etiku religije i sl.

Socijaldemokratska partija Bosne i Hercegovine zalaže se da škola bude slobodna od svake ideologije. Umjesto klasične vjerske pouke u obrazovne institucije treba uvesti izučavanje historije i kulture religija. Primarna pretpostavka za ostvarivanje naših opredjeljenja u oblasti obrazovanja jeste vraćanje dostojanstva i ugleda, znatno poboljšanje materijalnog položaja vaspitacu, učitelju, nastavniku, profesoru.

SDP BiH stoji na stanovištu da je nužna reforma sistema obrazovanja koja će, otvoriti evropske vidike u obrazovanju i vaspitanju mladih. SDP BiH smatra da je potrebno stvoriti takav sistem materijalnog podržavanja obrazovanja koji se neće naslanjati samo na državni budžet već i na sredstva lokalnih zajednica, pojedinaca, zakladnih fondova, privrednih i drugih institucija. Sistem i nastavni programi obrazovanja moraju počivati na zajedničkim osnovama, na službenim jezicima – bosanskom, hrvatskom i srpskom, i to na cijeloj teritoriji BiH, reformišuci sve stepene obrazovanja u skladu sa svjetskim standardima, uz punu autonomiju škola i univerziteta u nastavno-naucnom i odgojnom radu. Reformom obrazovnog sistema moraju se stvoriti uslovi za povratak mladih stručnjaka i njihovo zadržavanje u zemlji.

SDP BiH smatra da je neophodno programirano angažiranje svih institucija sistema na stvaranju posebnih uvjeta mladima. Jer, mladi nemaju nikakve perspektive i sve je izraženiji njihov odlazak u inozemstvo. Neophodno je svim mladim na cijeloj teritoriji BiH osigurati osnovna ljudska prava, bez ikakve diskriminacije i bez obzira na jezik, vjeroispovijest, političko ili drugo uvjerenje, nacionalno i socijalno porijeklo, kao i imovno stanje.

Odlučno insistiramo da se mladima koji imaju status izbjeglice omogućiti odgovarajuća zaštita i humanitarna pomoć, kao i stručno osposobljavanje i prekvalifikacija u cilju njihovog bržeg zapošljavanja. SDP BiH odlučno će se založiti za donošenje posebnih mjera i programa kojima bi se ubrzalo zapošljavanje mladih, kao i povratak i zapošljavanje mladih koji su napustili zemlju.

Otvorena prema inicijativi i potrebama mladih generacija, Socijaldemokratska partija Bosne i Hercegovine će podržavati, bez paternalizma, različite oblike samoorganiziranja djece i omladine, kao što je npr. goranski pokret, pokret muzičke i književne omladine, organizacija narodne tehnike i izviđaca, ferijalna organizacija,

pokret mladih olimpijskih igara i amaterska kulturno-umjetnicka društva.

- **Znanje iznad svega**

Nauka i znanje uopće cine glavnu polugu razvoja. Neophodno je stvarati društvene uvjete za snažnije investiranje u nauku i one projekte kojima ćemo se približavati evropskom kvalitetu življenja i uspješno sudjelovati u međunarodnoj podjeli rada. Zalažemo se za: saradnju i povezivanje sa poznatim naučnim centrima u svijetu, stvaranje pretpostavki za zaustavljanje odlaska kadrova, povezivanje sa našim vrhunskim stručnjacima u inozemstvu i širenje podsticaja korištenja naučnog stvaralaštva. Angažovanjem u institucijama sistema podsticat ćemo donošenje i ostvarivanje programa mjera o obrazovanju novog naučnog kadra i podmlatka i podržavati realizaciju inicijative o formiranju vodećih naučnoistraživačkih institucija od posebnog značaja za Bosnu i Hercegovinu primjereno savremenim naučno-tehnološkim procesima u svijetu. Zato je potrebno najbolje studente i istraživače organizirano upućivati na razne vrste stipendija u vodeće svjetske obrazovne i naučne centre, kako bi oni dugoročno stvarali svjetsku mrežu saradnika koji bi bili prisutni i u Bosni i Hercegovini.

Država treba, također, da stvara društvene uvjete za snažnije investiranje u nauku, znanje i istraživački rad. Samo na takav način će se stvarati pretpostavke za motiviranost i rad mladih stručnjaka u našoj sredini i zaustavljanje odliva obrazovanih kadrova. SDP BiH zagovara kreiranje programa za obrazovanje novog naučnog podmlatka.

- **Kultura i kvalitet života.**

Odnosom prema kulturi mjeri se civilizacijski domet društva, jer kultura nije sekundarni segment ili dekorativna komponenta života, već duhovna potreba čovjeka, mjera za kvalitet egzistencije i za naše prepoznavanje u historiji. Zato kultura nikada nije skupa.

Konačno se treba osloboditi ideologiziranog riječnika koji kulturu vidi samo u funkciji društvenog interesa, odnosno kao sredstvo održavanja na vlasti.

Istovremeno valja raskinuti sa zabludom da je kultura balast privrede i neka vrsta društvenog parazita. Ova smicalica je proizvod sužene svijesti političke birokratije kojom se skriva odlijevanje društvenih sredstava na izdržavanje državnog i političkog aparata. Sva nastojanja moraju ići ka tome da se pojeftini država a ne kultura. Konkretnim ulaganjima ne smijemo biti, kao do sada, na dnu evropske ljestvice.

Višestranački politički prostor u nacelu pogoduje kulturi i stvaralaštvu, s obzirom da ove oblasti podrazumijevaju estetski i svjetonazorni pluralizam, slobodu mišljenja i demokratiju ophodjenja. Pri tome se ne smiju ispustiti iz vida dvije opasnosti. Jedna je u tretiranju kulture isključivo kao potrošnje, što bi značilo da je treba prepustiti tržištu pa neka opstane šta može i ako može. Kultura je upravo faktor duhovne i moralne ravnoteže radikalnom tržišnom ustrojstvu i, kao takva, mora biti subvencionirana. Snaga jakih društava mjeri se upravo emancipovanjem umjetničkog stvaranja i u odnosu na politiku, jer je umjetničko stvaranje značajan oblik kritičke svijesti.

Socijaldemokratska partija BiH se zalaže za očuvanje kulturnog identiteta svih naroda BiH. Ne želi se odricati niti jednog dijela kulturne baštine, ali bez političke manipulacije i favoriziranja kvazinalnih kulturnih poslenika. Podržavamo borbu protiv manifestacionih oblika kulture i umjetnosti sa ciljem glorifikacije postojećih struktura vlasti, kao jedino mogućih. Također smo protiv glorifikacije jeftinih, nazdravcarskih oblika nacionalističke kulturne aktivnosti, koji ne sadrže ništa od stvarnih kulturnih i umjetničkih vrijednosti svih BiH nacionalnih kultura.

SDP BiH je za podizanje nivoa citave oblasti kulture (kulture stanovanja, ponašanja, svakodnevnog komuniciranja) jer kultura je način življenja i način stalnih promjena. Insistiramo na organizovanju osnova kulturne aktivnosti, tj. na obezbjeđenju sredstava za potencijal kulturnih dobara, za organizovanje kulturnih institucija.

SDP se zalaže za snažniji upliv stvaralaca na način raspodjele sredstava namijenjenih kulturi, za uspostavu konkursa, te finansiranje projekata, a ne "činovnicki" odnos u raspodjeli sredstava. U tom pravcu zagovaramo i potrebu stvaranja asocijacija grupa umjetnika i slobodnih stvaralaca.

Kvalitet mora biti osnovni kriterij kadrovske politike u kulturi, kako u odnosu na programe tako i na ljude – stvaraocima i rukovodećim kadrom, podjednako. Nije neophodno da stvaraoci preuzimaju vodenje kulture u svoje ruke, već da se konstituiraju takvi odnosi koji omogućavaju da organizacija i administracija služe stvaraocu, a ne da bude obrnuto. Podržavamo, dakle, nastojanje da stvaraoci u kulturi kreiraju politiku razvoja ove oblasti, a moderna država da bude servis a ne tutor. Istovremeno, treba se založiti za uvođenje resora ministara

kulture na nivou entiteta i države, i to u punom smislu te riječi i sa punom odgovornošću za stanje u ovoj oblasti.

- **Za sport koji oplemenjuje ljude**

Sport je dio slobode, radost življenja, spona ljudi i naroda. U sportu se potvrđuju individualnost, vitalnost zajedničkog života i sposobnost nacionalne afirmacije na međunarodnom planu. Društvo koje ima zdrav odnos prema sportu ozbiljno misli na svoju budućnost. Opredjeljujemo se za: svestran i ubrzan razvoj masovnog sporta i fizicke kulture u svim oblastima i na svim nivoima; potpunu sigurnost za zdrav fizički odgoj i bavljenje sportom; dostojanstvo poziva profesionalnog sportiste i veći kulturno-civilizacijski nivo gledalaca, gradnju u ratu porušenih sportskih objekata; jedinstven sistem organizovanja vrhunskog sporta na nivou Bosne i Hercegovine.

Stimulirat ćemo sportske organizacije, privatne i državne, koje djeluju ne samo kao sportske već i kao obrazovne institucije za mlade ljude i one koji su civilne i vojne žrtve rata. Branit ćemo ljepotu sportskog nadmetanja i suprotstavljati se svakom vidu manipuliranja sportom u političke svrhe. Bosna i Hercegovina, kao članica olimpijskog pokreta, treba odmah da se uključuje u sve međunarodne sportske asocijacije, jer je i to značajan doprinos afirmaciji njenog identiteta i državnosti.

SDP BiH će posebnu pažnju posvetiti jačanju i razvoju masovnih sportskih aktivnosti. Škole treba da budu osnova razvoja masovne fizicke kulture. To mora biti briga državnih organa. Razvoj vrhunskog i profesionalnog sporta treba što više privatizirati i njegovu materijalnu osnovu zasnivati na samofinansiranju.

IX – SOCIJALNA STRATEGIJA I SOCIJALNA POLITIKA

Socijalnu politiku u koncepciji socijalne države temeljimo na politici privrednog razvoja kojim dominira organizirano tržište i privatna svojina, ali i princip solidarnosti i uzajamnosti. SDP BiH je za održivi razvoj u kome postoji uravnoteženost ekonomskog, socijalnog i ekološkog razvoja.

SDP BiH je odlučno opredijeljen za izgradnju Bosne i Hercegovine kao socijalne države u kojoj će se: garantovati socijalno osiguranje; osigurati zakonske i materijalne pretpostavke za ostvarivanje socijalnih prava; uspostaviti i učiniti dostupnim svim građanima korištenje socijalne službe; stvarati uslove da zdravi i radno sposobni građani svoju egzistenciju ostvaruju po osnovu rada; uspostaviti obavezno dobrovoljno i dopunsko osiguranje kao modalitet koji će obezbijediti sigurnost za sve građane, ali i omogućiti viši stepen socijalne sigurnosti za one koji to žele; usmjeriti sistem socijalne sigurnosti na potporu porodici i to diferencirano, zavisno od materijalnog stanja porodice i broja članova porodice, a posebno vodeći računa o porodicama sa jednim roditeljem, porodicama koje odgajaju hendikepiranu djecu bez roditeljskog staranja; obezbijediti da socijalne naknade ne budu mnogo niže od zajamcena plate, a naknade za porodijski dopust da u cjelini budu u iznosu plate; uspostaviti prioritetne socijalne rizike, pri čemu će na prvom mjestu biti porodice sa nezaposlenim hraniteljem, porodice sa djecom, porodice sa ugroženim zdravljem članova porodice, porodice sa invalidnim članovima, sa starim i penzionerima.

Budući da je preko 60% stanovništva Bosne i Hercegovine u stanju socijalne nužde, za rješavanje pitanja socijalne zaštite potrebna su značajna sredstva. Otuda za obezbjeđivanje tih sredstava neće biti dovoljna sredstva koja se obezbjeđuju kroz poreze i doprinose za zaposlene, nego će se morati iznalaziti i drugi alternativni izvori prihoda (napr. takse na zaštitu okoline i dr.).

- **Sigurnost radnika**

Polazeći od globalnih funkcija i zadataka socijalne države, ona na prvom mjestu treba da obezbijedi socijalnu sigurnost radnika. Jer, ratom razrušeni privredni objekti, ekonomski kolaps mnogih privrednih grana, spora i skupa obnova komunikacija i drugi nepovoljni cinici koji su došli do izražaja s agresorskim uništenjem ekonomske osnove bosanskohercegovačkog društva, tržišno privređivanje i prestrukturiranje privrede, izazvat će socijalne napetosti i pojavu tehnološkog i ekonomskog viška radne snage i teže zapošljavanje. Država putem adekvatnih mjera mora da ublaži nepoželjne tokove na ovom planu. Problem zapošljavanja može se rješavati pojačanim investiranjem domaćeg i stranog kapitala i bržom privrednom

ekspanzijom kako bi se širilo polje rada. Ono ce se širiti i podsticanjem privatnog preduzetništva, ubrzanim zapošljavanjem strucnih kreativnih kadrova, prekvalifikacijom i dodatnim strucnim osposobljavanjem. Mi smo za skracenje radne sedmice, ali uz efikasnije korištenje radnog vremena. Pri tome polazimo od toga da je rad uvjet egzistencije svakog covjeka, ali i jedna od bitnih dimenzija njegove licnosti. Rad je jedno od osnovnih civilizacijskih, materijalnih i politickih pretpostavki za dostojno življenje svakog pojedinca. Bez obzira na dubinu sadašnje ekonomske krize, ali i ekonomske depresije koja se može ocekivati u poslijeratnom vremenu, Socijaldemokratska partija Bosne i Hercegovine stoji na stanovištu odbrane jednog od osnovnih ljudskih prava – prava na rad. To je naše strategijsko opredjeljenje i cilj kome društvo treba da teži.

SDP BiH ce se posebno zalagati za promjenu radnog zakonodavstva i za uticaj Sindikata na proceduru donošenja kolektivnih ugovora za sve zaposlene i u svim djelatnostima.

- **Zdravlje za sve**

Zdravom i naprednom društvu potrebna je moderna i efikasna zdravstvena služba i humana zdravstvena zaštita. Opredjeljenje SDP-a je da se ne može, zbog sadašnjeg dostignutog stepena ekonomskog razvoja, omogućiti uvođenje cisto tržišnih principa na kojima ce poslovati zdravstvene organizacije kao davatelji usluga. Između socijalno i tržišno orijentiranog zdravstva, SDP BiH se opredjeljuje za socijalno orijentirano zdravstvo, uz postepeno i vrlo oprezno uvođenje tržišnih principa gdje je to moguće (djelomicnu participaciju u specijalisticko-konstultativnim, bolnickim i visokodiferenciranim uslugama). Osim finansiranja na bazi doprinosa trebace uvesti i druge nacine finansiranja osnovnih zdravstvenih i socijalnih potreba stanovništva (npr. manjim dijelom iz taksi, poreza i dr.). SDP BiH se zalaže za afirmaciju pluralizma vlasništva nad sredstvima rada u zdravstvu i podržava uvođenje privatnog sektora, ali smatra da i dalje dominantan oblik u pružanju zdravstvenih usluga treba da bude javni sektor zdravstva.

Osnovni programski zadatak u oblasti zdravstva u narednom periodu je:

- Reforma zdravstvenog sistema koja ce povecati efikasnost, jednakost i efektivnost u zdravstvenoj zaštiti;

Ta reforma ce se zasnivati na slijedecim principima:

- da je vodena vrijednostima jednakosti, solidarnosti i profesionalne etike;
- da je usmjerena na zdravlje kao glavni interes društva;
- da su joj cilj gradani koji imaju pravo na odabir ljekara i uticaj na organizaciju zdravstvene zaštite;
- da je usmjerena na podizanje kvaliteta zdravstvenih usluga;
- da je bazirana na sigurnim izvorima finansiranja.

Prihvatajuci proklamovane principe svjetske zdravstvene organizacije, SDP BiH stoji na stanovištu da zdravstvena politika treba da se temelji na odredivanju zdravlja kao tjelesnog, duševnog i socijalnog blagostanja, a ne samo odsustvo bolesti ili pak, iznemoglosti. Otuda cemo istrajavati, s jedne strane, na zahtjevima za uspostavom zdravstvenog sistema koji ce se zasnivati na jednakosti, uzajamnosti i solidarnosti, lakoj dostupnosti zdravstvenih usluga svima, efikasnosti, kvalitetu, poštivanju interesa i potreba bolesnika i njihove privatnosti i, s druge strane, na popravljaju materijalnog položaja zdravstvenih radnika. Zalažemo se za osnovnu zdravstvenu zaštitu koja je besplatna i dostupna svakom stanovniku BiH, ciji se troškovi alimentiraju iz fondova zdravstvenog osiguranja. To podrazumijeva besplatnu primarnu i sekundarnu zdravstvenu zaštitu, posebno djece, školske omladine, invalida, starih osoba, kao i besplatne esencijalne lijekove za ove korisnike.

SDP BiH ce se zalagati za promociju zdravih stilova života razvijajuci multidisciplinarnan pristup bolestima, posebno bolestima ovisnosti.

Zdravstvena politika mora biti zasnovana na racionalnoj i efikasnoj organizaciji sistema zdravstvene zaštite, kao i zdravstvenog osiguranja koje se mora postepeno transformirati u skladu sa ukupnim promjenama u društvu. S tim u vezi, posebno je potrebno zalagati za što efikasniji, economicniji i dostupniji sistem zdravstvene zaštite cije je težište na jacanju primarne zdravstvene zaštite, kao najracionalnijeg i najefikasnijeg sistema zdravstvene zaštite, i to u svim svojim oblicima. (prevencija, edukacija i rehabilitacija). Programsko je opredjeljenje SDP BiH da je potrebno maksimalno uvažavati i štiti pacijenta i potrebu ocuvanja zdravlja gradana, ali i voditi racuna o moralnom, statusnom, materijalnom i svakom drugom položaju zdravstvenih radnika, bez kojih je provodenje ove politike nemoguće.

Fizicka i pravna lica koja nanose štetu vlastitom i tudem zdravu, treba da direktno ili indirektno placaju cijenu za liječenje bolesti i povreda koje izazivaju (npr. ovisnici o duhanu i alkoholu, industrijska preduzeca, agro-industrija, saobraćaj i dr.). Nacin placanja medicinskih usluga treba da omogući svim gradanima slobodu

izbora ljekara i zdravstvene ustanove. Način plaćanja medicinskih usluga treba da podstigne profesionalnu nezavisnost ljekara i konkurenciju. Da bi se poboljšali metodi finansiranja i plaćanja zdravstva potrebno je poboljšati postojećicu organizaciju zdravstvenog osiguranja.

- **Stari ljudi i invalidi zaslužuju posebnu društvenu brigu**

Ubrzanim razvojem i napretkom tekovina medicine i društveno-ekonomskih odnosa, ljudski vijek ce se i dalje stalno produžavati. U fiziološkoj zaštiti starih ljudi, u zavisnosti od sredine u kojoj žive, a posebno u urbanim sredinama, Socijaldemokratska partija Bosne i Hercegovine ce se zalagati za društveno organizovanje raznih vidova institucionalne i vaninstitucionalne zaštite usluga i pomoci koje predstavljaju kompenzaciju smanjenih i izgubljenih fizickih i psihickih sposobnosti. Zalagat cemo se, bez ikakvih ideoloških predrasuda, za osiguranje materijalnih, finansijskih i kulturno-obrazovnih pretpostavki za razvijanje razlicitih oblika socijalne zaštite kojim ce se starim ljudima omogućiti da srećnije i humanije provode taj dio svoje životne dobi. Posebnim zakonskim propisima treba riješiti i pitanje ogromnog broja invalida koje je donio rat u Bosni i Hercegovini. U cilju njihove zaštite i ukljućivanja u život, pored posebnih sredstava koja treba da osigura država, treba stimularati sve oblike humanitarne pomoci i solidarnosti sa onima koji su stradali u ratu, osnovati posebne fondacije u tu svrhu, osigurati strucnu pomoc socijalnih radnika i slicno.

Naše je stanovište da bi sistem socijalne zaštite trebalo usmjeriti na potporu porodici, i to diferencirano, zavisno od ukupnih prihoda porodice. Socijalno zaštitna prava trebalo bi da cine: naknada za određeni nivo socijalno zaštitnih potreba, stalna novcana naknada, privremena novcana pomoc, djeciji doplatak, pravo na subvencioniranje stanarine i podstanarine, osiguranje osnovne zdravstvena zaštite. Zalažemo se da socijalne naknade ne budu znatno niže od najniže place, a da naknade za porodiljski dopust u cjelini budu u visini prosjecne place korisnika.

SDP BiH se zalaže za sljedece oblike socijalne zaštite: naknadu za socijalni minimum, stalnu novcanu pomoc, privremenu novcanu pomoc, jednokratnu novcanu pomoc; pomoc u materijalnim sredstvima, doplatak za pomoc i njegu u kuci, pomoc za opremu djeteta, pravo na rad sa skracenim radnim vremenom roditelju teže hendikepiranog djeteta, pravo na osposobljavanje za rad i privredivanje. SDP BiH smatra da finansiranje ovih mjera i oblika socijalne pomoci valja osigurati iz budžetskih sredstava.

S obzirom na to da je još uvijek veliki broj gradana u stanju socijalne nužde i potreba, SDP BiH ce se založiti za stvaranje povoljnijih uvjeta za rad domacih i inostranih humanitarnih nevladinih organizacija i za cjelovito zakonsko reguliranje njihovog položaja.

- **Penzijsko i invalidsko osiguranje**

Dostojanstvo rada i humanizam društva iskazuju se i materijalnim i društvenim statusom penzionera. Sa okoncanjem radnog vijeka penzioneri ne mogu postati obezvrijedena i socijalno marginalizirana grupa. Socijaldemokratska partija Bosne i Hercegovine se zalaže da se penzionerima osigura dostojanstven i materijalno siguran život.

Ratna razaranja i etnicka cišćenja su prouzrokovala totalno razbijanje sistema invalidsko-penzijskog osiguranja, koji je sveden na najminimalnije oblike socijalne zaštite. Penzije i invalidnine proisticu iz minolog rada i predstavljaju kategoriju socijalne sigurnosti garantirane od države i nisu kategorija socijalne zaštite koja zavisi od materijalnih mogucnosti sredine i općine gdje socijalno ugroženo stanovništvo živi.

Za starosne, porodice i invalidske penzije neophodno je osigurati stalne izvore sredstava putem redovnih doprinosa zaposlenih i iz budžeta, kako bi se što prije Fond penzijskog i invalidskog osiguranja osamostalio. Socijaldemokratska partija Bosne i Hercegovine ce se takoder zalagati za redovno uskladivanje penzija sa kretanjem licnih dohodaka, kako bi penzioneri i invalidi rata dijelili sudbinu zaposlenih. Socijaldemokratska partija Bosne i Hercegovine ce se isto tako zalagati da se iz penzijsko-invalidskog osiguranja eliminira sve ono što tamo ne pripada (penzioniranje viška radne snage, kompletna zaštita invalidne djece, izgradnja hotela i druge investicije, razne beneficije i sve drugo što nije u funkciji osiguranja na osnovama minolog rada).

SDP BiH ce se založiti da se izvrši reforma penzionog i socijalnog osiguranja, koristeći se iskustvima demokratskih država, što zahtijeva radikalnu transformaciju penziono-invalidskog osiguranja na osnovama samofinansiranja zaposlenih. Zahtijevamo da se u reviziji privatizacije obezbijede, polazeci od minolog rada penzionera, potrebna stalna sredstva za tržišno poslovanje penziono-invalidskog fonda. Na tim osnovama nužno je osigurati penzionerima dostojanstven i siguran život.

- **Zaštita nezaposlenih**

Mada u Federaciji BiH ima oko 270.000 nezaposlenih i oko 60.000 radnika na cekanju, a u Republici Srpskoj oko 140.000 nezaposlenih, materijalni i socijalni položaj ovih kategorija je potpuno neodređen i nedefiniran, uskracuju im se prava, njihova pozicija je potpuno marginalizirana.

Stoga će SDP BiH insistirati na tome da se zakonski potpuno definiše položaj nezaposlenih radnika, da im se u vrijeme nezaposlenosti pod određenim uvjetima garantuje nadoknada, odnosno socijalni minimum kao osnov za naknade u vrijeme nezaposlenosti i pravo na prekvalifikaciju, da se reorganiziraju službe za zapošljavanje i proširi mogućnost posredovanja pri zapošljavanju na više subjekata i dr. Da bi se stvorili uvjeti za popravljavanje položaja nezaposlenih radnika potrebno je stabilizirati izvore finansiranja potreba nezaposlenih radnika, odnosno službi za zapošljavanje. Posebno ćemo insistirati na suzbijanju rada "na crno", kao i redovnom uplaccivanju doprinosa za zaposlene radnike. Naš cilj je da se nezaposlenost što više i što prije smanji, uz istovremeno zadovoljavanje osnovnih potreba nezaposlenih.

- **Borci i invalidi rata**

SDP BiH smatra da rješavanje statusa boraca i invalida rata treba biti funkcija državnih organa, a ne politickih partija.

SDP će se zalagati za punu zakonsku regulativu borackih prava i zaštite boraca. Borci treba da imaju prioritet pri zapošljavanju i školovanju pod jednakim uvjetima sa ostalima; za zakonsko reguliranje beneficiranog radnog staža, izvanrednih borackih penzije i efikasnu socijalnu zaštitu porodica boraca, posebno porodica poginulih boraca; da se borcima i porodicama poginulih i nestalih boraca i invalida odgovarajucim zakonskim propisima predvide carinske i poreske olakšice za nabavku opreme za rad, kao i olakšice u zdravstvenoj zaštiti, zakupu poslovnog prostora i sticanju prava na stan.

SDP BiH je protiv lažnih obećanja i formalnih prava i rješenja koja nemaju realnu vrijednost, a zalagat će se za dugorocno i sistemsko rješavanje statusa boraca, porodica poginulih, invalida i civilnih žrtava rata. Insistirat ćemo da se obavezno izvrše sve stvorene obaveze prema borcima i invalidima rata.

SDP BiH smatra da posebnim zakonskim propisima treba riješiti pitanja egzistencije invalida rata i rada i civilnih žrtava rata. U cilju njihove zaštite i ukljucivanja u život, pored posebnih sredstava koja treba da obezbijedi država, treba stimulirati i sve druge oblike solidarnosti sa onima koji su stradali u ratu. U tom smislu insistirat ćemo na osnivanju posebne fondacije u tu svrhu, kako bi se organizirano i sistemski rješavali vitalni problemi invalida, a ne sporadicno ili ovisno o dobroj volji pojedinaca i grupacija.

- **Izbjegllice i raseljena lica**

Povratak prognanih, raseljenih i izbjeglica je uvjet integracije i opstanka Bosne i Hercegovine. SDP nije nikada prihvatio niti će prihvatiti politiku koja vodi stvaranju etnicki čistih prostora i podjelu BiH na etnickoj osnovi. Mi smo za bezuvjetan povratak svih svojim kucama na cijeloj teritoriji Bosne i Hercegovine, a ne u sredine sa etnickom vecinom, što je sada preovladajuca praksa. SDP osuduje nastavljavanje genocida koji se provodi poslije Dejtonskog sporazuma, sprjecavanjem povratka prognanih. SDP BiH zahtijeva da se prema pociniocima ovakvih kriminalnih i teroristickih radnji odlucno preduzmu zakonske mjere.

SDP BiH će se odlucno založiti da organi vlasti Federacije BiH i Republike Srpske, u saradnji sa medunarodnim institucijama, uz programe povratka, donesu i posebne programe pružanja finansijske i druge pomoci izbjeglim i raseljenim osobama za popravak njihovih kuca i zapošljavanje, kao i da se usklade ili revidiraju propisi o privatizaciji i stambeni propisi, kako bi se omogućio povratak prognanih i raseljenih osoba pod jednakim uvjetima.

Za povratak izbjeglih i raseljenih lica bitno je da se obezbijede sigurnosni uvjeti, bez opasnosti od uznemiravanja, zastrašivanja, progona ili diskriminacije po politickoj, nacionalnoj i drugoj osnovi. U tom pravcu potrebno je proširiti mandat SFOR-a i IPTF-a na osiguranje bezbjednosnih uvjeti za povratak izbjeglica i raseljenih lica.

Stoga SDP BiH insistira: na implementaciji imovinskih zakona i njihovom uskladivanju između entiteta, kako bi se omogućilo ostvarivanje prava na vlasništvo prognanih lica, odnosno vraćanje zemljišta, kuca i drugih nekretnina u posjed vlasnicima; na pojačanim naporima na rekonstrukciji stambenih jedinica i izdvajanja pomoci za infrastrukturu; na jačanje procesa povratka između Bosne i Hercegovine i Republike Hrvatske, kako bi se na taj način omogućio ubrzani povratak raseljenih lica i izbjeglica na teritoriju Republike Srpske; na obezbjeđivanju održivog povratka putem usmjeravanja odgovarajucih donatorskih sredstava i aktivnosti u pravcu stvaranja mogućnosti za veće zapošljavanje povratnika, organiziranja sistema obrazovanja itd.

SDP BiH smatra da je potrebno za naredne tri do četiri godine stvoriti uslove i obezbijediti da se sve izbjeglice i raseljena lica vrate u svoje domove, tako da bi svake godine trebalo da se vrati najmanje 30% izbjeglica i raseljenih lica.

Uspješan povratak izbjeglica i raseljenih lica za SDP BiH predstavlja zadatak broj jedan za sve nivoe vlasti i otuda sve strukture vlasti, od općine do Bosne i Hercegovine, treba da obavezno donesu svoje programe povratka izbjeglica i raseljenih lica i doprinesu dvosmjernom povratku.

- **Zdrava porodica**

Zalažemo se za dostojanstvo porodičnog života, materijalnu i emocionalnu sigurnost, slobodu i ravnopravnost svakog člana obitelji. Zalažemo se za stvaranje i jačanje društvenih pretpostavki koje će omogućiti snažniju odgojnu ulogu porodice, zaštitu materinstva i ravnopravno učešće oba roditelja u odgoju djece uz društvenu pomoć. Mi smo za slobodno planiranje porodice, bez vanjskih pritisaka i političkih manipulacija ovom sferom ljudske intime. Žena treba slobodno da odlučuje o tome da li će postati majka i koliko će djece radati. Zalažemo se za veće naknade porodičnog odsustva, tretirajući ga kao bitnu komponentu društvene reprodukcije, za jaču socijalnu podršku u trudnoći i neposredno nakon poroda. Zalažemo se za skraćivanje radnog vremena, bolju zdravstvenu politiku i razvoj društvenih institucija u korist zdrave porodice.

Štititi ćemo i moralni i društveni integritet majke i onemogućavati nasilje nad majkom i djetetom otvaranjem specijalnih agencija i ustanova i na drugi način. Zalažemo se za jačanje društvene brige o socijalno zapuštenoj i hendikepiranoj djeci i omladini i za otklanjanje društvenih uzroka maloljetničke delikvencije.

Socijaldemokratska partija Bosne i Hercegovine će se dosljedno zalagati za primjenu konvencija Organizacije ujedinjenih naroda o pravima djeteta.

Insistirati ćemo na stvaranju društvenih pretpostavki koje će omogućiti snažniju odgojnu ulogu porodice, zaštitu majčinstva i ravnopravno učešće oba roditelja u odgoju djece uz društvenu pomoć.

SDP BiH se zalaže za: ukidanje svake vrste diskriminacije žena pri zapošljavanju, profesionalnom i upravljačkom radu; promjenu sadašnjeg položaja majčinstva u korist partnerskog roditeljstva; dostupnost i uživanje prava na punu zdravstvenu zaštitu i sve oblike zaštite reproduktivnih prava; mogućnost legalne, medicinski sigurne, prihvatljive i dostupne kontracepcije i prava na pobačaj; subvencioniranje troškova smještaja djece u obdaništa, produžene boravke i druge institucije za djecu; sistemsku društvenu brigu na otklanjanju trauma rata kojima su pogođene žene kao pol; novo vrednovanje ženskog rada u domaćinstvu, posebno majki sa više djece, kako bi se time zaštitilo materinstvo i standard tih kategorija porodica.

X – EKOLOGIJA – FAKTOR RAZVOJA

Niko, pa ni naša stranka, ne može biti ravnodušna prema izazovima ekološke krize. Bez zdrave životne sredine nema ni višeg kvaliteta ljudskog života. Mi smatramo da ekološka strategija za koju se zalažemo mora sadržavati u sebi četiri bitne dimenzije. Prvo, ekološka politika mora se usmjeriti na otklanjanje posljedica i šteta što su učinjene dosadašnjom koncepcijom privrednog razvoja i posljedicama rata (minirana područja i uništeni prirodni resursi – šume, vode, izvori itd.). Drugo, ekološkom politikom moraju se spriječiti novi izvori i vidovi razaranja prirodne okoline, što podrazumijeva da se u društvu stvori sistem ekološke kontrole i daleko veće odgovornosti za kršenje društveno utvrđenih ekoloških normi. Mi smo za politiku razvoja koja će sintetizirati ekonomske interese s ekološki i socijalno odgovornim privredivanjem. Treće, ekološkom politikom mora se osigurati prestrukturiranje privrede po ekološkim kriterijima i osigurati ekološka obnova privrede. Četvrto, budući da ekološke katastrofe ne poznaju niti priznaju državne i političke granice, ekološka strategija po svojoj prirodi treba da bude općedržavna i internacionalistička.

Polazeći od takvih stratejskih opredjeljenja, mi smatramo da se ekološkom politikom za koju se zalažemo moraju ostvariti sljedeći ciljevi: politika razvoja kojom će se zaustaviti zagađivanje zraka, voda i zemljišta na cijeloj teritoriji Bosne i Hercegovine i šire; sanacione mjere i programi za otklanjanje već alarmantnog stepena prisutne zagađenosti u gradovima sa baznom industrijom, a posebno sa industrijskim zonama; mjere zaštite stanovništva u najviše ugroženim naseljima; sistematska kontrola svih pojava zagađivanja i drugih vidova ugrožavanja životne sredine, jačanje lične i kolektivne svijesti i unapređivanje znanja građana, učenika i studenata na svim stupnjevima obrazovanja o značaju, zaštiti i racionalnom, ekološki odgovornom korištenju prirodnih bogatstava; razvoj i korištenje čistih izvora energije, vode, sunca, vjetra, termalnih izvora, biomase i drugih izvora, te razvoj i korištenje čistih tehnologija; odustajanje od izgradnje nuklearnih centrala,

uvoza prljavih tehnologija i radioaktivno zagađenih proizvoda; zaštita od zagađivanja čistih voda: rijeka, rječica, jezera, slivnih područja, voda za pice i rezervi podzemnih voda; ograničavanje i sprecavanje upotrebe zemljišta I-IV kategorije za nepoljoprivredne svrhe, efikasna kontrola proizvodnje, prometa i korištenja hemikalija u poljoprivredi i prehrambenoj industriji; proizvodnja zdrave hrane i obavezna kontrola zdravstvene ispravnosti životnih namirnica i drugih proizvoda; racionalno korištenje šuma i brže pošumljavanje goleti i degradiranih šumskih površina; smanjivanje ugrožavanja od saobraćaja, osiguranje čistih goriva za motorna vozila; zabrana odlaganja nuklearnih i drugih radioaktivnih i opasnih otpadaka i materijala na teritoriji Bosne i Hercegovine, unapređivanje komunalnog zelenila.

Mi se zalažemo za racionalnu upotrebu prostora i za koncept urbanizacije, što podrazumijeva: dogradnju i dosljedno ostvarivanje prostornog plana Bosne i Hercegovine, sistem naselja, odnosno utemeljenje novog koncepta urbanizacije i napuštanje do sada dominantne porezne metropolizacije, razvoj komunalne privrede kao bitnog uvjeta za kvalitetniju životnu sredinu; racionalno korištenje bogatstava i potencijala brdsko-planinskih područja u skladu sa čuvanjem njihovih prirodnih vrijednosti.

Bosna i Hercegovina se danas suočava sa brojnim problemima u periodu poslijeratne rekonstrukcije i izgradnje. Budućnost uspješnog upravljanja okolišem će biti integrisani pristup planiranju razvoja zemlje koji uzima u obzir odnose između politike u oblasti zaštite okoliša, ekonomije i učešća javnosti u procesu donošenja odluka. Iako međunarodne organizacije, a u prvom redu OHR, danas igraju vrlo značajnu ulogu u ovoj oblasti, u budućnosti će biti neophodno izgraditi domaće kapacitete i resurse sposobne da se uspješno nose sa postojećim problemima u ovoj oblasti.

Uravnoteženi razvoj kao jedan od najznačajnijih principa u međunarodnom zakonodavstvu nema adekvatan tretman u postojećoj legislativi Bosne i Hercegovine. Ovo pitanje je vrlo značajno za našu zemlju koja je tek počela da se oporavlja nakon ratnih razaranja. Bez uključivanja principa uravnoteženog razvoja, cijeli sistem zaštite okoliša ne može valjano biti uključen u ekonomski i društveni razvoj. Jedno od bitnih pitanja je i uključivanje javnosti u proces donošenja odluka.

Postoji niz obaveza Bosne i Hercegovine na međunarodnom planu kada je u pitanju održivo upravljanje okolišem, koji su jedan od bazicnih preduvjeta za uključivanje naše zemlje u evropske integracijske procese. Da bi se Bosna i Hercegovina mogla uspješno uključiti u međunarodne tokove bit će neophodno što prije pristupiti potpisivanju i ratifikaciji brojnih vrlo značajnih međunarodnih dokumenata u ovoj oblasti. Nažalost, Bosna i Hercegovina je jedna od rijetkih evropskih zemalja koja još nije potpisala Konvenciju o procjeni uticaja na okoliš u prekograničnom kontekstu (Espoo, 1991), Bazelsku konvenciju o kontroli prekograničnog transporta opasnog otpada (Basel, 1989), Ramsarsku konvenciju o mocvarama od međunarodnog značaja (1971), kao i niz drugih vrlo značajnih međunarodnih protokola i drugih dokumenata.

Sa ekološke tačke gledišta, Bosna i Hercegovina još uvijek nije dovoljno istražena. Ne postoje osnovni pouzdani podaci, a posebno ne postoje validne i naučne interpretacije onih podataka koji bi mogli osvijetliti trenutno ekološku situaciju u zemlji. Trenutno stanje je najbolji pokazatelj brojnih slabosti i nedostatka funkcija cijelog društvenog sistema u Bosni i Hercegovini na svim nivoima. Ovo također indicira nedostatak koordinacije unutar određenih ministarstava, validnih agencija i vlade na svim nivoima organizacije. Nažalost, ne postoje pouzdane baze o bilo kojem postojećem ekološkom problemu.

SDP BiH je svojom suštinom opredjeljen za održiv razvoj društva, a to znaci okoliš kao nazivnik svih aktivnosti i djelatnosti. Briga za okoliš i kvalitet življenja je povratno uticao na snažan razvoj demokratskih odnosa, izražen interes javnosti za sve oblasti društva. Okoliš je "ideja vodilja" demokratskih društava.

U svom djelovanju SDP podržava osnovne međunarodne akte (UN/UN/CEF; UNDP; UWEP) krovna opredjeljenja izražena Deklaracijom u Rijuu (1992) o održivom razvoju Konvencijom o zaštiti biouniverziteta. Bazelskoj konvenciji o međunarodnom transportu opasnog otpada, Otawskoj konvenciji o minama, te zaključcima konferencije u Aarhus-u o učešću javnosti u donošenju svih važnijih odluka u društvu. Izražene aktivnosti NGO u BiH u oblasti okoliša, trebaju biti oslonac u sistematskom djelovanju SDP u ovoj oblasti. Drugim riječima, aktivnost SDP se vide u sljedećim oblastima:

- ❖ Implementaciji međunarodnih konvencija
- ❖ Uključivanje NGO iz ove oblasti
- ❖ Izrada vlastite legislative
- ❖ Podržavanje međunarodne zajednice u izradi legislative iz ove oblasti za BiH
- ❖ Insistiranju na promociji ideje održivog razvoja u BiH.

Neodvojivo od zaštite životne sredine svakako je i potpuno deminiranje teritorije Bosne i Hercegovine, tim prije što je znatan dio teritorije Bosne i Hercegovine zbog miniranja nepristupačan za korištenje. SDP BiH će se založiti za izradu dugoročnog programa i operativnih planova deminiranja cijom realizacijom će se

bosanskohercegovački prostor učiniti životno sigurnim.

XI – METODI I NACINI BORBE ZA OSTVARIVANJE PROGRAMSKE POLITIKE SDPBiH

Globalni politički projekt transformacije i demokratskog razvoja bosanskohercegovačkog društva, pogotovo kada je riječ o projektu prestrukturiranja privrede, o stambenoj i zdravstvenoj politici uopće, kada je riječ o pretpostavkama ostvarivanja socijalne funkcije države, dugoročnog je karaktera. On dolazi, s jedne strane, zbog uništene materijalne osnovice bosanskohercegovačkog društva u ratu. Stotine hiljada izbjeglica, prognanika i raseljenih osoba koje su ostale bez domova i radnih mjesta, razoreni privredni kapaciteti, emocionalno i psihološki uništene porodice, masovni invaliditet građana i druge posljedice rata podrazumijevaju da se u takvim okolnostima ne može težiti visokim standardima i nerealnim zahtjevima.

Dugoročnost našeg projekta dolazi i otuda što Socijaldemokratska partija Bosne i Hercegovine ne raspolaže u cjelosti institucionalnim mehanizmima koji su nužni za ostvarivanje njene politike. Sa tog stajališta SDP BiH će u ostvarivanju svoje programske politike respektirati pritiske stvarnog života i politiku prioriteta. Ali iz pragmatičkih razloga, politika SDP BiH ne može biti ispod nivoa temeljnih načela programske politike, dakle onih načela bez kojih bi partija izgubila svoj identitet ili završila kao bezlični privjesak vladajućih političkih snaga. Prilagodavanje partije ima svoje granice, a partija mora, uz sve rizike ostati konzistentna u svojim temeljnim opredjeljenjima. Samo u dijalektičkoj sintezi svakodnevne i strategijske politike, u horizontu koji čuva perspektivu a ne zanemaruje trenutni odnos političkih snaga, Socijaldemokratska partija BiH može graditi svoj politički identitet i ostvarivati perspektive snažnijeg prodora građanske svijesti i emancipatorskih težnji bosanskohercegovačkog društva. Samo u tom smislu i na tim pretpostavkama borba za ostvarivanje programskih opredjeljenja Socijaldemokratske partije Bosne i Hercegovine podrazumijeva podržavanje svih onih ekonomskih mjera, s onu stranu njihovog ideološkog kvalificiranja, koje će racionalno i efikasno otvoriti mogućnost materijalnog situiranja građanstva, stvoriti šanse da rane i nesreće građana Bosne i Hercegovine što brže zacijele.

Socijaldemokratska partija Bosne i Hercegovine, u borbi za ostvarivanje svoje programske politike, ostat će dosljedna poštovanju demokratskih oblika djelovanja. Mi ostajemo na stanovištu korištenja legalnih instrumenata sticanja društvene moći. SDP BiH će ostati vjerna opredjeljenju da će utjecati na tokove društvenih promjena u skladu sa ciljevima svoje političke filozofije unutar demokratskih pravila parlamentarne igre i korištenju legalnih institucija za demokratsko oblikovanje i preoblikovanje političke volje građana.

Programska je orijentacija SDP BiH uspostaviti svoje organizacije u svim općinama BiH.

Socijaldemokratska partija Bosne i Hercegovine ne želi ostvarivati svoja programska-politička opredjeljenja u izolaciji od drugih demokratskih i lijevo orijentiranih političkih snaga. Zato će ona programski saradivati sa svim lijevim strankama, strankama centra i drugim humanističkim i demokratski orijentiranim udruženjima i pokretima.

U cilju jačanja svog političkog utjecaja i stvaranja pretpostavki za ostvarivanje svojih programskih opredjeljenja, Socijaldemokratska partija Bosne i Hercegovine će se koristiti i oblicima djelovanja primjerenim demokratskom javnom mnjenju i civilnom društvu. U tom smislu Socijaldemokratska partija Bosne i Hercegovine koristit će sve mogućnosti utjecaja na javno mnijenje, politiku sindikata i drugih oblika organiziranog političkog života bosanskohercegovačkog društva.

Cilj je Socijaldemokratske partije Bosne i Hercegovine objedinjavanje svih demokratskih stranaka i partija koje korespondiraju sa našom programskom orijentacijom. Najbolji put ka tom cilju jest jačanje Socijaldemokratske partije Bosne i Hercegovine i afirmacija ideje i politike socijaldemokratije.